This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DR
98
P28M3

MANEV
PANAGIURISHTE,
NEGOVO ...

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

ПАНАГЮРИЩЕ,

неговото заселване, битие и възстание.

Записки

на

Тодоръ Н. Маневъ

(Панагюрецъ)

ПЛОВДИВЪ

Печатница „ТРУДЪ" П. Бѣловѣждовъ

1906.

Manev, T. N.
1040

ПАНАГЮРИЩЕ,

неговото заселване, битие и възстание.

Записки

на

Тодоръ Н. Маневъ
(Панагюрецъ)

ПЛОВДИВЪ
Печатница „ТРУДЪ“ П. Бѣловѣждовъ
1906.

DR98
P28M3

Тия записки ги чувахъ за моитѣ наслѣдници, ала като вѣрвамъ, че има нѣща въ тѣхъ, що можатъ да бѫдатъ полезни и на други читатели, рекохъ, че ще да бѫде по-добрѣ да се напечататъ по-рано още и за това, додѣто сѫ живи хората, на които имената има въ тая книга.

По тия записки азъ издадохъ една малка брошурка още въ 1901 година, но тя бѣше твърдѣ съкратена, та не можаха да се вмѣстатъ много нѣща въ нея, които азъ считамъ за много важни, затова сега ги напечатвамъ цѣли.

Тодоръ Н. Маневъ.

I. Засѣлването на Панагюрище.

По приказването на стари хора въ мое детинство: Хаджи Тома, Иванъ Динчовъ и други, що приказвали тѣхнитѣ деди отъ пря-дедитѣ имъ.

Панагюрище е заселено отъ три по-главни заселенци. Отъ село Войника, Ямболско, сж дошле 200 фамилий и водиле си 4 фамилий цигане български, дигнале се цѣлото село за да се прѣселатъ въ немско. А Сердаръ Иекремъ, пълновластенъ, ги стигналъ единъ часъ къмъ истокъ отъ Панагюрище. Оттогава мѣстото е наречено цареви сливи, и предумалъ ги да останатъ тука, като имъ подарилъ тая всичката мѣстность отъ сегашната Панагюрска мера, полянка празна, останала отъ нѣкогашнитѣ 7 махали, които съ избити отъ татаритѣ, въ врѣме на основанието Т.-Пазарджикъ, та останали само церковищата имъ, оброчища около сегашно Панагюрище.

Земята имъ разделилъ съ въже, на фамилия по 60 уврата земя. наречена Баашлама (Харизма) и дали имъ ферманъ съ по-широки правдини отъ предишния имъ ферманъ, въ село Войника, пакъ да не сж рая, ами войници да ходятъ, данъкъ да не даватъ, сами да се управляватъ и сждатъ, а въ краенъ случай, да се отнасятъ до окржжния градъ съ разрешението на старейшинитѣ и кмета. Тука турчинъ да се не засялва, да не нущува въ кжща. Ами на хана, и прочее. Въ село Войника се биле войници отъ врѣме завоеванието България отъ турцитѣ, и тѣ се биле отъ тия българи въ

сливенския балканъ не предаденитѣ на турцитѣ около 150 - години, (земено отъ старци сливенци) и послѣ се прѣдали съ условия, като бавно турцитѣ прѣвзимали България. Не че турцитѣ слаби биле, но че заповѣдитѣ на султанитѣ били такива, бавно да бѫде прѣвзимането, съсъ усулъ, да се не загубва тоя хубавъ и юначенъ свѣтъ. Намъ ни трѣбва да си го присъединимъ къмъ насъ, казвали султанитѣ.

Затова е било турченето, и еничерството. Турцитѣ истурчиха българитѣ та се измяшаха съ тѣхъ и заприличиха на човѣци, че хасълъ турчинъ прилича на маймуна, и на оранготанъ. Рече Ангела за първия турчинъ Исмайлъ на майка му, Агаръ: ще родишъ синъ, и ще бѫде като диво магаре, той ще бѫде противъ всякого, и всякой противъ него. Турцитѣ нѣщо наскърбиле войничане, та рѣшиле да ги оставатъ, но тѣ ги предумали та остале тука. Който отъ тѣхъ откажеше да не иде войникъ отнимаха му башламята, та я даваха на който отиде за него.

Тѣ завариле тука местни жители 100 кѫщи, които биле по горитѣ овчаре, колибише и били остале 40 кѫщи отъ 7-тѣ махали които били избити отъ татаретѣ (Бахче - сарай) които се намножили до 100 кѫщи, до дохождането на ямболцитѣ. Тѣ се управлявали отъ двама воеводи. Кога е било завоеванието отъ турцитѣ, тѣ са се браниле юнашки отъ четата на Фета Ахмедъ, догдѣ той се Богу помолилъ по харапски, Медетъ Аллахъ, и затова на мѣстото името остало, Медетъ. Фета Ахмедъ похвалилъ тия юнаци, та кога Турция събирала войска, Левенте, (наемна войска) земале и отъ тяхъ — конница самоволци. Отъ тогава си добиле име Левенте.

Ямболцитѣ отъ като се заселиха, заваренитѣ

постепенно оставиха горитѣ, та се засѣлиха при тяхъ, кждѣто е сега Панагюрище, и заедно ходеха войници волентире конници, за въ военно врѣме. Тогава турцитѣ турили името на селото отъ Попинца махале си, Хатлж-кйою. А ямболцитѣ бѣха длъжни да ходятъ и въ мирно врѣме по 33 души пехота по за 3 мѣсеци съ заплата, споредъ условията на фермана, тѣ ходиле заедно.

Въ военно врѣме тѣ се отличавале до високи чиновници, и бимбашиѝ е имало отъ тяхъ, по прѣзимената и до сега се зоватъ, бинбашовци, байректарови и разни други названия. Азапчиовци и чекжрджиковци на турскитѣ пжлчища слѣдватъ презимената. . .

Байряка се побиваше пролѣтъ на чершията на моста на 25 мартъ. Той беше червенъ, вътрѣ съ една зелена кръглость, на която имаше бѣла исправена ржка съ растворени пръсти и полумесеца и звѣзджта перинчени горѣ на дръвцето. До гдѣто ходеха на война конница въ военно врѣме така бѣше знамето. А отъ падането на еничеритѣ, измени се знамето, свалиха ржката, та остана саде полумесеца и звѣзджта бели въ средата. Не остана доверие да ходатъ българе въ военно врѣме на война, ами ходяха само на служба съ заплата по за три мѣсеца въ Цариградъ безъ оржжие, носеха дръвени сабли, и пасеха на чейръ царскитѣ коне.

Заваренитѣ се наричаха Левенте, та по името се називали, Левентъ Тодоръ, Левентъ Стоянъ, Левентъ Иванъ, и прочее. Момитѣ пѣеха всѣкоя пролѣтъ, въ врѣме на събиране войска, по Благовецъ, песни: „Гради Тодоръ крайна кула, Тодоре Левентъ, Левентину“ прочее. Отъ 25 мартъ се напишеха войницитѣ гуляеха по една недѣля, и като вземеше байряктара байряка напрѣди и по него вървятъ всичкитѣ: чаушина съ шапка ви-

сока, обредена съ лесичи опашки и въ рѫцѣтѣ имъ дървени сабли, обикалятъ всичкитѣ улици изъ Панагюрище. Единъ пѫть се написалъ и единъ твърдѣ слабъ и неспособенъ войникъ, който едва върви слѣдъ тѣхъ. Женитѣ го на пѫтя закачатъ: Та и ти ли соколкйо на война, той отговаря а, а, и азъ бабо, саколъ на война.

Слѣдъ ямболцитѣ сѫ дошле около 100 фамилий албанци. отъ Дебъръ. Въ врѣме на покорението албански князъ, Иванъ Кастриоти, отъ Султанъ Мурада, тѣ не сѫ приели да останатъ тамъ рая, ами дошле въ Панагюрище, подъ защитата на фермана, за свобода. Албанци сѫ заселили и цѣлото с. Петричъ, Панагюрско. Тѣ сѫ внесле тука да се играе съ коне на джиритъ и да се надбѣгватъ на коне, и да се бие съ пушки на нишанъ (на белегъ), и да се мятатъ камане, и да се играе ситното посадне съ кръпата на кълката. Тямъ сѫ имената повече съ малко букви: Томе, Мано, Нешо, Пео, Нено и прочее. Тѣ много почитатъ въ черковата свѣтиитѣ, които сѫ на коне и които сѫ съ сабли, копиета, и кръщаватъ се на тѣхъ, ала скратяватъ имената. Ако е Михаилъ, Михо, ако е Никола, Колйо, ако е Димитъръ, Дине, ако е Костадинъ, Коце и прочее. Тѣ сѫ внесле тука песнитѣ: — „Патруно“, „Гергано“ и

„Синко Стояне, Стояне,
Гората са е развила,
Гората и планината,
Що седишъ синко, що чакашъ,
Та си дружина не збирашъ,
Войвода да си походишъ,
Дружина да си поводишъ,
Както другитѣ години“ и пр.

Старцитѣ разказваха да сѫ отъ тяхъ: Хаджи Томеви, Хаджи Дѣянови, Юрукови, Чуклеви, Ма-

неви, дръти и малки Станчови, Мачови, Хаджи Пеови и други.

Това събрание отъ тритѣ населенци, всичкитѣ не бѣха покорни на турцитѣ. Тѣ не почувствуваха, и не разбираха що е това турска власть. И отъ ка рая станаха, тѣ се не научиха що е това отъ турци страхъ. Тука има кръвь непобедена. Тука жена турски конъ не е водила. Тука турчинъ неможеше да бурлее. Тукъ сж турци и заптий бити, който е искалъ да прави сербезликъ. Отъ старо врѣме Панагюрскитѣ дѣца излизатъ въ праздникъ та играятъ на битка, която слѣдва и до днесъ. Биятъ се двѣтѣ страни, между реката, съ камъне, съ прашки, и която страна надъ делее, да мине реката, тя е победителката. Ако има ранени отъ боя, и глави пробити, никой се не жалва, защото е отъ игра. Въ старо врѣме ранения отиваше при баячка, която му пребайваше: сини, мини, замини; друго ново намини.

Разказваха едни, че това станало отъ ненавистъ въ начало помежду имъ, като биле збирщина отъ три страни, та до гдѣто се съсватътъ и станатъ една кръвь. Други казваха, че не е отъ това, но че и тритѣ заселенци сж войнственъ народъ, та тая игра ги задоволява, за това слѣдва и до днесъ.

Бейоветѣ Т.-Пазарджийски Гаванозъ-Олларъ и Панагюрище.

Тия бейове сж дошле въ Т.-Пазарджикъ отъ Влашка, дѣто сж биле единъ видъ князе. Тѣ бѣха Асанъ Бей и баща му Ахмедъ Бей, най-напрѣдъ прилеци отъ Тръпозанъ за Влашка. Тѣ имаха въ Пазарджикъ много челтици и 40—50 хиляди овце и говеда. Тѣ си имаха и кехая, по-прѣди Стойко кехая, Баненецъ, а послѣ Стефанъ кехая, пана-

гюрецъ. Имаха сѫщо и кула на чифлика, на която се излазяше горе съ каруца и на кехаята кюрка беше подобенъ на Бейовскитѣ, само че по кржпъ, и отъ шаекъ. Кюрковетѣ на Бейоветѣ бѣха великолепни и дълги 10 сантима повече отъ човѣшки бой. Така бѣха дълги и ракаветѣ, които не се обличаха, но си имаха мѣсто кѫдѣто се провираха рацѣтѣ, а пакъ другото пущаха отзади да висне, споредъ кюрка. Така щото Бейовскитѣ кюркове, неможаха да се носятъ, безъ двама слуги да държатъ отзади политѣ, послѣ ги поскрапиле слѣдъ години. Тѣ испълняваха пословицата си. Салтанатъ тюрклеринъ дъръ (славата е на турцитѣ). Когато седнеше нѣкой Бей на чершията, двама слуги за кюрка стояха задъ него и внимаваха какво ще Бея да заповѣда, или поиска, тѣ си часъ ще се спуснатъ като соколе да го свършатъ. Други три четворица стоеха при наргелето, та му менуваха огъня, което е проснато не по-малко отъ петь метра на далече. Тѣ на Гергьовденъ излазяха на кулата заедно съ кехаята и се мереха съ кантарь, та като ядаха прѣзъ лѣтото ягнетата да видатъ колко сѫ притурили до есента, само че до Гергьовденъ ягне не колеха. Тамъ свиреха свирджий и играха кйочеци цѣло лѣто. Асанъ Бей повикалъ единъ пѫтъ и Панагюрския кметъ, Цвѣтко Чорбаджи, Хаджи Томовъ братъ, съ нѣколцина още панагюрски чорбаджие. За чудо голѣмо що е било тоя икрамъ и гостуване цѣла недѣля и на испращането имъ Асанъ Бей Мемнюнъ-олмушъ, (се благодарилъ) и съ двѣтѣ си ржцѣ държащецъ рацетѣ имъ, помолилъ имъ се така: вия имате единъ ферманъ, желая да го видя. Затова да ми го испратитѣ съ единъ вашъ човѣкъ; и тѣ му се обещали, и като му го испратили, чекалъ човѣка тамъ три дни, а тѣ му все казвали, че Бея не е

разположенъ, та още го не е видялъ. Иди си ти, му казвали и Бея ще да ви го изпрати, съ неговъ човѣкъ. Но наскоро умрѣлъ Асанъ Бей, и фермана останалъ у Махмудъ Бей синъ му. Наскоро слѣдъ това туриле десетакъ, въ Панагюрище, а по-послѣ и други данъци. Понеже фермените паднаха слѣдъ темземата.

Въ онова врѣме Гаванозъ-Оолларъ имаха особно благоволение къмъ панагюрскитѣ цигане, като имаха и нужда отъ тѣхъ, да имъ правятъ кюрецитѣ за чалтицитѣ и да имъ работятъ челтицитѣ и да имъ намиратъ работници и тѣ бѣха *мидаимъ* на Бейоветѣ, а не бѣха аксий като българетѣ. Циганитѣ поискаха да имъ е отдѣленъ данъка, както сж и отдѣленъ народъ. Бейоветѣ имъ отдѣлиха данъка, като имъ поставиха отъ тѣхъ Ичери башие, (вътрѣшни глави) да имъ прѣдставляватъ народа отъ 20 кжщи прѣдъ властьта.

Ичери башиитѣ Боюклу Петаръ и Алтж Колачоолу Петко се обличеха като египетскитѣ фараони съ дълги кюркове наметнати, съ ржкаве до земята, шалваре жълти, и чизми червени, а лете чехли жълти, и местове червени, и на феса имъ шамия завита, и като вървѣха изъ пжтя съ запаленъ дългъ повече отъ метро чибукъ, издигаше се дима на колела, като пушеха и тютюницата имъ кисия висѣще бодната въ пояса имъ отзади. Като пристигнеха на конака, влизаха съ тимането, позволяваше имъ мидюрина и сѣдяха като проснатъ чибуцитѣ, захващаха муабета съсъ мидюрина така: Ефендимъ, да е живъ царя и бейоветѣ че ни повишиха по-горѣ отъ кавурята, Ния сега сме на горния катъ, доле сж кавурята. Намъ се повѣри царската работа. да правимъ кюрецитѣ на челтицитѣ и да работимъ челтицитѣ. Добихме си работа за дене и за ноще. Доле кавурята! Още сме

упълномощени отъ Бейоветѣ да езледисваме да не станатъ чапкъннжци отъ нашитѣ и отъ буйнитѣ кавуря. Когато додеше празникъ официаленъ, царски или байрамъ, тѣ отиваха на мидюрина на честито, набучени съ пищоле. Щомъ влизеха въ конака изъ пенджуритѣ изхвърляха пищолетѣ, данъ, данъ! да е живъ царя! Послѣ сѣдатъ и захващатъ мухабета. (Конака бѣше на високото мѣсто на два ката и гледаше се всичкото село, сега го исхабиха като го съградиха въ рѣката). Пита ги мидюрина: какви новини носите? Ефендимъ, казватъ тѣ — единъ вълкъ слазялъ отъ бърдото, потръсналъ покрай Гешановия дюкянъ та прѣзъ чершията, та прѣзъ голѣмия мость, та у Буюклю Петаръ въ кочината. Хване дърта свинка за ушитѣ, дърта свинка завика кв-и-и-и-къ кв-и-и и-къ, искокне Буюклю Петаръ съ тънка пушка, га-у-у! Подплаши се вълкъ, та се повърна прѣзъ голѣмия мость, та у Коджа Петкови въ градината. Изкокне Коджа Петко съ чифъ пищоле данъ, данъ, ж-ж-ж! Подплаши се вълкъ, та прѣзъ дола, та прѣзъ димово поле, та прѣзъ бойчина кория, та на Бойжиската воденица ламбурлясъ и удавилъ се въ улея.

Такъвъ имъ е билъ мухабета.

Другъ пжть пита ги Мидюрина, какъвъ хаберъ носите? Тѣ отговарятъ: Ефендимъ, на Лулу Свирджията жена му, подумвала му много пжти, а бе Луло, хората ката денъ прѣносватъ отъ сахланата джигри, шкембета, баби, чърва, а ти никога не купи баремъ единъ джигеръ, да се пооблажимъ. Той се клималъ съ главата и думалъ: де жена, де, камъ пари! Човѣка все нѣмалъ пари. Единъ день отъ нѣкждѣ добилъ пари, отишалъ на сахланата, та купилъ 5 джигри и 5 шкембета и 10 баби и забралъ още двама хора, та ги

занесле до дома му, па вика отъ далече Луловица! хайде сега сваляй котлитѣ отъ водника. Като ги изнакачиле намѣсто котлитѣ, дума на Лулувица, хайде сега иди у Гаджови и у Хаджи Деянови, и на кждѣ щешъ у чорбаджиитѣ, та вижъ има ли това та не викай че Луло въ кжщи не вноси. Луло не е скъперникъ, Луло е галантонъ. Само това, е че ази нѣмамъ всѣкога пари, та ти ще да видишъ какъ ази ще ти пълна кжщата. А бе Лулу, му дума Лулувица, кой ти иска толкова джигри, шкембета, баби! Да си купилъ единъ джигеръ, па до пати пакъ. Луло ѝ дума, хж! единъ джигеръ ли? Колкото си поискала за толкова годинъ, трѣбваше сега сто джигри да ти донесж. Луло, ами какво ще правимъ сега тия джигри, шкембета, баби? пита го Луловица. А той вика хж, нѣмали сиромаси? . . . А бе Луло, кждѣ ще да тръсимъ сиромаси, нали знаешъ, че по нѣкога и по три дни не ядемъ?! Той така, тя така, повикаха ни нази черибашиетѣ, и гючъ-беля, погодихме ги.

Малцина ли сж, които купуватъ за дома си не потрѣбни нѣща . . ?

Като влизаше черибашия въ черкова, отиваше на пангала, купуваше двѣ по-голѣми свѣщи, и пращаше епитропа, или други, и посочва му те, хе-е на среща ги запали, на сиромаха на свѣтията, (на св. Ив. Кръститель), и другата на голия светия, що е съ дългата брада до земята, и излизаше си, та си отиваше. Нему честа го не допущаше да се исправи въ черкова. Тѣ се голѣмѣеха и прѣдъ българитѣ, а българитѣ се не сѣщаха да ги почитатъ освенъ съ майтапъ, както не зачитаха и бейоветѣ. Панагюрци като търговци въ Цариградъ за общи и търговски работи се отнасяха до Пловдивскитѣ чорбаджие.

Асанъ Бей беше християнски приятель. Той

застана на патриарха да овладичи любимия си Пазарджишки попъ Дионисия и направиха голѣмата черкова Пазарджишка. Тоже застана и за нашата голѣма черкова. Той съ честностьта си бѣше си пробилъ пѫть, та му ходеха отъ много мѣста сиромаси на работа съ заплата на челтицитѣ му, съ панагюрци драгомане и работници.

Ала синъ му Махмудъ Бей беше нечестенъ и Панагюрци се одрекоха да му ходатъ на работа. Той употрѣби силомъ да искарва работници, но това причини, та се убиха нѣколко заптий отъ момци, на който подкарвали сестрите имъ, и тия момци бегале тогава въ Арабистанъ. Иванъ Узуна намѣрилъ нѣкои отъ тяхъ въ Арабия остареле и задомени за бѣли Арапкини.

Послѣ се заузеха Панагюрци като зе инициативата [redacted] Пенчо Хаджи Деяновъ, та съ помощьта на чорбаджи Стоянъ Чалжки. заведе кмета Хаджи олу — Йончо въ Цариградъ, та подадоха жалба на садразамина (великия везиръ) та испратиха Махмудъ Бея, въ заточение, йолуме беделъ (до животъ) въ 1843 год.

Но черибашиетѣ неможеха като българетѣ да се противятъ на Махмудъ Бея, та бѣха малко позгрѣшиле на нѣкои българе при събирането на работници. Тогавашния кметъ, Хаджи Георги ги заплашваше съ отмѫщение. Затова единъ по единъ всичкитѣ цигане заловиха за кумъ помощника на кмета, за да ги защитява. И така съ врѣме той стана кумъ на всички, и затова му остана прѣзимето по цигански (кереванъ) — кумъ. Така се свърши черибашилжка, и отъ тогава се зарѣкоха да се не дѣлятъ отъ българитѣ и езика си да не говорятъ, и сега никой не знае ни една дума отъ него. Отъ тогава бейоветѣ вече благоговѣеха прѣдъ Панагюрци. Затова въ врѣме на възстанието внукъ

имъ, Али Бей, изпрати една ордия, да опустоши Панагюрище за отмѫщение, за баща си Махмудъ Бея. Ала пловдивскитѣ чорбаджие го прѣсрѣщнаха съ телеграмитѣ до Стамболъ и обратно до Афусъ паша, та желанието на Али Бей се неизпълни. Тия телеграми запазиха и Коприщица.

Слѣдъ това, въ врѣме на баташкото възстание, Али Бей заповѣда на Ахмедъ Ага тъмрашлията, да ограби и опустоши Батакъ. Ахмедъ Ага му взелъ писменно, че ако стане въпросъ, Али Бей да отговаря. Като повика султана Ахмедаа, той показа че билъ Емиръ коолу на Али Бея. Султана повика Али Бея да отговори за Батакъ, но той се утрови. Така той самъ се осѫди и наказа. Добрия му дѣда, умрѣ спокойно, а злия синъ, и злия внукъ, ето какъ и що ги послѣдва.

На мнозина е извѣстно, че султанитѣ въ Цариградъ се издавале правдини въ държавата си. Хати Шеривъ (Гюлхански) хатиюмаюнъ, темзематъ, или равенство, съ цѣль да утвърдятъ държавата си, за да бѫде трайна, и да бѫде народа по-благатъ.

Ала на тия правдини, се противѣха турския народъ, шехъ исляма и софтитѣ, защото тѣ се научени да лежѫтъ а други да рабоятъ за тѣхъ.

Турчина Азиятецъ е лежекъ, ленивъ. Той е сѫществувалъ въ Европа. че се е хранилъ до сенова, на българина отъ гърба му. Турската девиза е *рахатъ*.

Около 4 години съмъ живѣялъ въ Цариградъ. Тамъ съмъ видѣлъ, че турчинъ работа не търси, невъ денъ кавета, наргелета, муабетъ. Той не ще да работи; не ще да се учи.

Кога се канатъ да седнатъ, аретликъ, викатъ, рахадъна отуръ, кога се изпращатъ, аретликъ, викатъ, Аллахъ рахатлъкъ версинъ, а кога се видатъ питатъ се. кефиними. Все за кефа се питатъ.

Ала българитѣ се питатъ каква е работата. Той знае, че главното нѣщо е работата. Той за нея пита. Нека това да му бѫде на българина девизита, до край за работа да пита, работа да намира и работа да работи.

Ималъ съмъ случай, та ходихъ въ Маджарско, Австрия, Германия, Белгия, Франция — Парижъ. Съсъ работа хората направиле рай на земята. Ами турчина съсъ „кефинийми“ какво е направилъ. Освѣнъ пустини по Азия, която е най-изобилната земя на свѣта.

Ето защо е билъ въ правото си, и шехъ исляма. да се не даватъ правдинитѣ. Около половина вѣкъ какъ се изгуби на турцитѣ ямата, отъ българитѣ, и нѣма вече за тѣхъ кой да работи, и тия да лежатъ. Та до въстанието турския народъ въ България съвсѣмъ пропадна, та нито стока остана у тяхъ, нито мюлкъ. нито поминакъ, нито царство, — всичко прѣмина у българитѣ. По причина на трудолюбието, богатството и царството беше у българитѣ. Турцитѣ бѣха си скърстиле ржцѣтѣ прѣдъ българитѣ и питаха: не дееджексънъсъ чорбаджиларъ. Ния бѣхме си взели царството икономично и съ халалъ. Садо урсузлука бѣше осталъ у тѣхъ. Тѣ ни слугуваха отъ всѣка страна. даже тѣ ни вардѣха караулъ и нощѣ до дѣто се наспимъ. Всичко това беше станало отъ ленноста имъ Царството беше у назе, ами рѣкохме да си го вземемъ чрѣзъ законъ, публично прѣдъ свѣта. да не речатъ че сме го откраднали.

Тѣ не даватъ правдини тѣ на българитѣ. Боратъ се съсъ всичката си сила и не даватъ.

II. Пловдивскитѣ чорбаджии противъ турското тиранство.

Пловдивскитѣ чорбаджии, Стоянъ чорбаджи Чалжки и Михаилъ Бей, Гюмюшъ Герданъ бѣха снабдени съ царска сила и властъ, които на врѣмето като князове князуваха въ Пловдивъ, и нищо безъ тѣхъ не се вършеше отъ царскитѣ власти. Тѣ не уморимо работиха да се въвеждатъ султанскитѣ издадени правдини. Колко повече наблѣгаха християнитѣ за правдини, толкова повече противодѣйствуваха турцитѣ и свирепеха и се набучваха съ оржжия, и даже кога спѣха не ги сваляха.

Пловдивскитѣ чорбаджии бѣха влиятелни и имаха голѣмо довѣрие прѣдъ султанитѣ. Тѣ бѣха султански човѣци, даже и съвѣтници. Тѣ още доставяха храната и облѣклото на аскера царски, затова много ги обичаха султанитѣ, даже се и боеха да ги не изгубатъ, за да не остане войската гладна безъ Стоянъ чорбаджи и гола безъ Михаилъ Бея, защото нѣмаше тогава такива хора за тая работа. Казалъ бѣше Султанъ Меджидъ, че да би ималъ още такива хора, би му било по-честито царството.

Кога бѣха малки дѣца Султанъ Махмудовитѣ синове, Стоянъ чорбаджи пращаше бакшишъ на султана по 1000 ягнета за байряма. Султановитѣ дѣца ги гонатъ по двора, и говоратъ „Стоянъ чорбаджи ги е пратилъ, бизимъ кехая, Стамболъ идареджиси“.

Пловдивскитѣ чорбаджии знаеха, че тѣ имаха на страната си султанитѣ и за това следваха сер-

безъ борбата си съ турцитѣ. Тѣ съ голѣмо внимание слѣдваха за да се изпълняватъ постепенно султанскитѣ издадени закони.

Затова турцитѣ още повече се противиха и свирѣпееха и още повече се въоржаваха и беснеяха, както въ Пловдивъ, така и въ Пазарджикъ, и на всѣкждѣ. Тѣ до тамъ дойдоха въ лудостьта си, щото захванаха да се прѣкачватъ прѣзъ доваритѣ, по тепетата да ограбватъ и да извличатъ женитѣ.

Тогава Стоянъ чорбаджи и Михаилъ бей повикаха отъ Цариградъ Айрадинъ паша; за да бжде паша въ Пловдивъ, и неговъ човѣкъ, Индже Харапъ въ Пазарджикъ, за каймаканинъ. И тѣ умириха турцитѣ най-добрѣ. Тогава турцитѣ ги нарекоха гявурпашаларъ. Когато Айрадинъ паша поиска отъ Пловдивския табашки иснафъ да прѣдадатъ чапкжнетѣ, устабашията имъ не можа да ги прѣдаде; до гдѣто най-послѣ Айрадинъ паша обърна топоветѣ отъ конака, та порази двѣ табахани. Тогава чапкжнетѣ се намериха и се прѣдадоха на властьта. Властьта ги наказа съ смърть, като умрѣха въ фалагата. И Индже Харапъ прѣдаде на смърть въ фалагата нѣколко турци въ Пазарджикъ за какво годе зло сторено се прѣследваха турцитѣ и се биеха и затваряха, и така стана вече промѣнение. Не сж вече ония турци, да не даватъ на българинъ да ѣзди конь когато срѣщнеше турчинъ и да го бие, че му не е слязалъ, и да не носи българинъ оржжие, и да не можи българинъ да бжде свидѣтель, и да не може да бжде заптие и чиновникъ и да не клепе черкова, ами да ходи клисара, да чука и да вика отъ врата на врата: „заповѣдайте братия на черкова“ и да се не позволява да чукнешъ пиронъ на черкова. Ами да се четисватъ даскитѣ съсъ сиджимки. Всичко това

се измени подобри, и Димитрика чорбаджи направи въ Каршияка черкова св. Иванъ Рилски, когато по-напрѣдъ турцитѣ ~~отъ ядъ~~ инанъ не даваха това. И камбанитѣ екнаха, и полека, полека постепенно постановиха се правдинитѣ. Димитрика бѣше винаги епитропъ на Рилския монастиръ, а на Стоянъ чорбаджи му се дължи това дѣто той въоружи българетѣ чрѣзъ беглика, че по другъ видъ немогло ушъ да се събира беглика, ами да се разхождатъ българе конници по 20, 30 души въ всѣкоя околия, по цѣло лѣто да броятъ и събиратъ овцетѣ, и кръстеха се отъ удивление въ начало селянитѣ, че видели българинъ съ оржжие. Когато той поискалъ отъ султана ираде, за да се въоржжатъ българе за бегликчие, казалъ, че българина отбира отъ овце, та да отбере хубави овце за байряма и за аскера.

Когато въ България е било обиране пушкитѣ, било е оставено само по една брадва въ една махала, колкото да си сечатъ дърва. И гдѣто се направи адетъ да се пушка на заговяване ушъ както турцитѣ на байряма, поискано, като за свѣщенно нѣщо, та всѣкой да се старае да се поучава на оржжие. Тия сж мурафете на Стоянъ чорбаджия.

Когато повика Султанъ Меджидъ Михаилъ бея въ Цариградъ, изпрати го назадъ съ име ново, бей (князъ) и съ дрѣхи нови, сабля, орденъ и чинъ Стабля амера (върховенъ заповѣдникъ) Турцитѣ викаха: падишахъ ону капжджи баши яимъшъ т. е. на хйокюмата главатаръ. На връщането си отъ Цариградъ, почти всичкия Пловдивъ излезе, та го посрѣщнаха до кемера.

Всичкитѣ християни го много обичаха, а особно българския народъ, съ когото много имаше работа, и защото ги защищаваше отъ турцитѣ.

Много българе е освободилъ отъ прангата и отъ бѣсилото, и на много харамлие, полукомити е помагалъ, стига само да му се помолятъ, и да му се споменеше, че еди кой отъ турско тегло е излѣзалъ хайдутинъ. Повече обичаше да освобождава застарѣлитѣ харамлие, които турското правителство не можеше да ги улови. Той ги повикваше отъ горитѣ и отъ планинитѣ, като имъ обѣщаваше опрощение.

Маринъ войвода, Инджето, ехларецъ, преселникъ въ селото Кавакъ-дере, възспитаникъ на Ангелъ войвода, хасковалията, хайдутува нѣколко години, но отъ него не оплака се никой българинъ. Той прѣслѣдваше турци само. Единъ денъ прати му хаберъ Гюмюшъ Герданъ, че ще да му хариже живота, ако дойде да се теслими на конака, еди кой денъ и сахатъ да мине прѣзъ моста оде Каршияка съ оржжието си и съ хайдутскитѣ си дрѣхи да влѣзе въ конака. Това врѣме го чакаше Гюмюшъ Герданъ при пашата. Извѣстенъ беше почти всичкия градъ, че Маринъ войвода, Инджето се теслимява днесъ, почти половината отъ града беше излѣзалъ да видятъ прочутия Маринъ войвода. Инджето, като минуваше моста, подхвърляше пушката и пакъ я улавяше. Минуваше покрай множеството, отъ което по-много бѣха турци, които щѣха да повалятъ моста, ушка гледатъ рибитѣ. Цжкаха и говорѣха, колко е билъ страшенъ българинъ войвода, и викаха язъкъ, язъкъ. Но що окайваха не разумѣхме, царството ли или слабостьта си. Маринъ войвода направи и въ конака една гимнастика, а слѣдъ това цѣлува ржка на бея и на пашата и опростиха му, като и той се зарече да не хайдутува, и върза му бея мѣсечна заплата. Слѣдъ много врѣме го обѣсиха за втори кабахатъ. И на други мнозина имъ опрощаваше

така да видатъ и се чудатъ турцитѣ българинъ що е юнакъ.

Михаилъ бей още по намрази турцитѣ отъ както убиха брата му вмѣсто него. Турцитѣ бѣха подкупили единъ циганинъ да го убие, съ цѣль за да се избаватъ отъ него.

Неговата работа бѣше много голѣма, тя се връшеше съсъ хиляди човѣци. Прихода му течеше като рѣка, ала той така бѣше я нарѣдилъ, щото и негова подписъ другъ подписваше, само и само да има врѣме да гледа хорскитѣ неволи и да прави добрини. Това нѣщо той връшеше прѣзъ цѣлия си животъ.

Деня ще дойде отъ конака за обѣдъ, и ще поспи малко, и до гдѣто стане двора се изпълняваше съсъ хора, повече селяне, които дохождаха да се оплакватъ отъ различни неволи. Той ги изслушаше на редъ и ги изпращаше на конака, кждѣто отиваше и той. И тамъ даваше всѣкому спорѣдъ правата му.

До като беше младъ Гюмюшгердана, ходеше пеши до конака съсъ свитата си. А като остарѣ, ходеше съ конъ. Той не правеше разлика кой отъ кой народъ е, и кой какво вѣрва.

Когато казваше на гърцитѣ, че иматъ право българитѣ за екзархия, тѣ му се сърдѣха и го наричаха космополитъ. Всѣкой човѣкъ какъвто и да бѣше и най-низосенъ да бѣше и циганинъ ка лайджия да бѣше можеше да го запре на пжтя, и до 5 минути, да го задържи, до гдѣто да си изкаже хала.

Сжщо така беше и Стоянъ чорбаджи. Тѣ се вселяваха въ Пловдивъ като князове. Младитѣ ги гледаха и се криеха, а старцитѣ стоѣха прави. Голѣмцитѣ прѣставаха да говорятъ, и гласътъ на началницитѣ се спираше. Ухо като чуеше убла-

жаваше ги, и око като видеше свидѣтелствуваше за тѣхъ, защото освобождаваха сиромаха, който викаше, и който нѣмаше помощникъ. Сѫдба, която незнаѣха издирваха я, и трошѣха челюститѣ на неправедния и изтегляха ловатъ изъ зѫбитѣ му. Тѣхния примѣръ бѣше достоенъ за подражание и отъ други.

Бѣше въ врѣме на Кръмската война. Тогава азъ бѣхъ неговъ човѣкъ, на неговата работа се намирахъ наредъ десетина годинъ. Бѣхъ единъ день у дома му, когато дойде единъ турчинъ у дома му твърдѣ кабадаия, (повиканъ види се) и ме попита, бей бурдамѫ и държеше чубука си задъ себе си (като почетъ правѣха това на по-голѣмъ човѣкъ). На бея носѣха кафе. Той излѣзе на диваната та взе кафето стоешкомъ. Като видѣ турчина на двора, извика му, Османъ ефенди, вия сте изкарвале ангария на чифлика си, върви та плати на хората, що ви сѫ работиле. Зеремъ сенинъ иленъ мурафа олурумъ. Хемъ още веднъжъ това да не чуя. Хвана агата да се оправя и да чини инкяръ, че не било така, ами нѣкакъ да лѫже. Това ядоса бея, та като му гълчеше, хвърли филджана съ кафето отъ скалата долѣ на калдарѫма и изпъди го, и на зараньта го бѣше викалъ прѣдъ пашата, и казали му царскитѣ закони, че е противъ царската воля да се изкарва вече ангария.

Азъ като видѣхъ това и него записахъ.

Когато вече се установяваха султанскитѣ издадени правдини на християнитѣ, пловдивскитѣ чорбаджии пробираха мидюре да ги назначава, който бѣше въ онова врѣме паша за по-малкитѣ градове, които да умѣятъ да опѫтватъ българитѣ въ управление на правдинитѣ. За Панагюрище се избра Селимъ ага и той потурченъ християнинъ. Тогава наредиха да има, отъ десетьтѣ махали по единъ чо-

вѣкъ, махале башие, послѣ ги нарекоха Аази, за да сѣдятъ при мидюрина, всичко да се върши съ тѣхъ заедно. Тогава се избраха дѣдо Иванъ Гешинъ, Пенчо Черни Радъ, Стою Босневъ и др.

Като насѣдали мидюритѣ учатъ ги, както учитель дѣцата си. Това е така, онова онака и прочее Стою нѣкждѣ по свѣта проходилъ и навсѣкоя докаска на мидюрина маха си ржката, на устата и на главата и прѣзъ главата, и вика; Еветъ Ефенди, башъ юстине. Миджрина му викналъ, еветъ Ефенди! Еветъ Ефенди! Азъ ви неща тука за еветчие. Чухте ли? Речи за нѣщо, това не е така ефендимъ, и проче и проче поучения.

Една нощь хванале заптиитѣ двѣ момчета на тлака, както си седѣнкували съ момитѣ. На заранья та Мидюрина повиква Аазитѣ и ги пита какво да направимъ на тия момчета затворени. Нощесъ биле на тлака при момитѣ, като си седѣнкували. Аазитѣ му казватъ: ния защо сме тука, анджакъ за наказание на злитѣ. Нека се биятъ момчетата на фалага по 50 тояги.

Казва имъ мидюрина: подпишете и азъ ще да ги бия. Наредъ подписватъ всичкитѣ. Най-послѣ дошло до дѣдо Иванъ Гешинъ Той казалъ, че неще да подпише. Е, защо нещешъ, пита го мидюрина. ето всички подписаха. Нека подпише и всичкото село, казалъ дѣдо Иванъ, мене съвѣстьта не ми допуска да наказвамъ невинни хора Е, какво мислишъ ти да направимъ тия момчета, пита го мидюрина. Казва дѣдо Иванъ, азъ мисля да се пуснатъ довечера въ темно, да не видатъ хората, че сж затваряни, и ако биемъ невиннитѣ момчета, и ги опозоримъ, тѣ ще се прѣвърнатъ отъ най-добри на най-зли.

Тогава скоква мидюрина да цѣлува ракжта на дѣдо Иванъ. Дѣдо Иванъ си дръпна ржката и я

недава. Надвилъ мидюрина и му я цѣлуналъ, като му казвалъ, дай да ти цѣлувамъ ржката, за дѣто намѣрихъ единъ човѣкъ уменъ въ Панагюрище. Като седналъ мидюрина, казалъ на Стою Босневъ а бъ Стою чорбаджи, азъ се не надѣвахъ на тебе и ти да подпишешъ. Казалъ Стою, Ами какъ да се дѣля отъ дружината, всички подписаха и азъ подписахъ. Мидюрина на ново ги поучава. Никой не е длъженъ да прави, щото множеството прави и да върви на кждѣто множеството върви; всѣки е длъженъ да търси правдата, и да извършва правото, това иска отъ насъ царя и Господь

Казалъ дѣдо Иванъ, ефенди, да е живъ царя, че ни даде училища. За напрѣдъ ще пристигнатъ образовани младежи, които ще седнатъ на нашитѣ мѣста, които ще изпълняватъ по-добрѣ царската воля и закони, ния си признаваме некадърностьта отъ неучението.

Казалъ мидюрина, хакикатъ, никой не отказва това, че учението ще оправи тоя свѣтъ. Ще дойде врѣме чорбаджиларъ, да признаятъ нуждата, та ако е едно село отъ три кжщи, едина ще да е учитель и едина пазитель и едина ще да ги храни. Зная това, че учението ще да оправи тоя свѣтъ. Но това врѣме е далече чорбаджиларъ защото не се иска само аазитѣ да сж образовани, ами и ония, които ще да избиратъ аазитѣ.

Сега ния чорбаджиларъ, каквито сме си неучени, за да се поправимъ, за да измѣнимъ табехета си, за това не се иска дълго врѣме, неще и много захметъ. Правдинитѣ за умнитѣ хора сж блаженство, а за проститѣ ножове. За всичко това ни приказваше дѣдо Иванъ Гешинъ. Даденитѣ ни правдини отъ султанитѣ и черковния въпросъ ни отвориха очитѣ, да се разберемъ, че ни трѣбва още и политическа свобода.

При едно испращане Маринъ Дриновъ до село Мечка за въ Русия, азъ бѣхъ му харизалъ една дървена чаша и двѣ бунелки дървени отъ мойта старо-българска трапеза, както сж биле нѣкогашнитѣ български трапези, всички сждове дървени за ядене и за пиене, за които гърцитѣ още ни викатъ дървена паница (кпило пинаки). Старитѣ хора по-добрѣ сж знаяли, че металиститѣ сждове не сж здравословни. Така е, че Маринъ Дриновъ, като пиеше вино съ дървената чаша прѣдъ всичкитѣ селяни въ село Мечка, така благославяше: *Азъ ще пия съ българската народна чаша, да даде Господъ, както се освободихме отъ гърцитѣ, така да се освободимъ и ото турцитѣ. А-а-аминъ*, викаха селянитѣ. Подобното направилъ Маринъ съ чашата и въ Ибраила. Така ни проповѣдваха нашитѣ първенци. Полека лека всичкитѣ се свѣстихме, че намъ трѣбва още и политическа свобода.

Наредихме си читалище, захванаха да прѣскачатъ революционитѣ вѣстници отъ Раковски и послѣ отъ Л. Каравеловъ, установиха се революционнитѣ театрални прѣдставления отъ учителска страна.

А правителството бѣше нарѣдило шпиони на всѣкждѣ. А въ Панагюрище, като нема друга народность, зиповѣдано на мидюритѣ да бджтъ и да шпионуватъ. Единъ мидюринъ бѣше узналъ че азъ съмъ билъ човѣкъ Гюмюшгердановъ Него бѣше го пратилъ Гюмюшгерданъ за мидюринъ въ Панагюрище. Той желаеше да се сприятели съ мене. Често дохождаше у дома ми на тепци ракасж. Въ тия родини, ния съ Тодоръ Цвѣтковъ, бехме си оставили бради, то бѣше около Х. Димитровото възстание. Слѣдъ врѣме азъ я направихъ четалиста брада, турихъ и шапка кожена, види се, че това не било по воля на мидюрина, но не

е искалъ да ми каже. Ами единъ денъ мидюрина билъ на чершията сѣднал съ чорбаджиитѣ. Баща ми заминавалъ отъ тамъ Мидюрина го повикалъ и му казалъ. Нено бѣ, ти си старъ човѣкъ вече. защо си не оставишъ брадата? Казалъ му баща ми. ефендимъ! Брадята иска изметъ, старъ съмъ, немога да и чина изметъ. Ами съмъ оставилъ сина си векилинъ, та той я оставилъ зарадъ мене.

Това врѣме азъ бѣхъ насадилъ петелъ за опитъ да видя да ли ще да измжти яйцата, и какъ би той вардилъ пилетата отъ соколитѣ. Мидюрина любопитствуваше много и често дохождаше да наднича подъ петела за яйцата Единъ пжтъ като надничаше изпусна се петела, щото по всичката махала неможехме да го хванемъ.

Мидюрина слѣдъ нѣкой день ми рече: *Тодоръ чорбаджи хванж ли петела? Вия сте се заловиле за невъзможни неща. Язжкъ, айолъ, язжкъ, едерямъ, за хубавата рая, която подъ сѣнката на високото османско царство, живѣе, по-добрѣ отъ Адама въ едемския рай.* Азъ му рекохъ, Ефендимъ! меракъ бу я, и азъ невѣрвамъ петелъ да измжти. Ама по-добрѣ че се размахна. Буюрунъ да пиемъ още по една, и престорихъ се, че хичъ му неразбрахъ що ми изрече. И отъма го залисахъ съ друга приказка. Тодоръ Цвятковъ застана, та скоро го променихме.

Ния мислехме че се криемъ, ала турцитѣ всичко знаеха, ами чакаха да възстанемъ та да се награбатъ. Па раята ще да си имъ бжде пакъ рая, си мислеха, и това е че прѣди да почнемъ да се нагласяваме, тѣ знаеха та се потсмиваха.

Той викаше укумуштанъ дюня батаджакъ Най-послѣдното ни прѣдставление беше за Иванко убиеца, и отъ тогава не стана вече прѣдставление, отъ ка извика Мустафата, „стига толкова“ и направи го въпросъ, предъ чорбаджиетѣ, които го

успокоиха, като му казаха, че ния ще да имъ запретимъ, на тия чапкжне, това имъ събрание.

Левски е дохождалъ въ Панагюрище четире пжти, и образова отъ десетина до шестнадесе последователи. Той ги учеше да си променяватъ имената предъ него, както всички апостоли на свободата правеха, че ако падне въ опасность, да не може да ги изкаже. Повечето отъ членоветѣ въ тая дружина бѣха мои ближни, между които бѣ братъ ми Георги Маневъ, братовчедъ ми Андрея Маневъ, Тодоръ Цвятковъ, на-тайния и вѣрния ми приятель, после зетъ ми Кръстю Гешанъ, послѣ братовчедъ ми Манчо Маневъ и Иванчо изографина, вѣренъ и таенъ мой приятель. Затова създадохъ си една програма да работа съ поголѣма безопастность между толковато мои тамъ хора. Така азъ всичко изучавахъ и си се готвихме безъ да ме знае апостола кой съмъ. Той все това казваше: *(да сме готови)*, та като ни наближи възстанието да се явимъ.

Ала еднажъ дохождането на Левски ме побуди да отида да го вида. Извѣсти ми Андрея Маневъ, че дружината заедно съ Левски ще да отидатъ на с. Баня. Въседнахъ сивото конче и отидохъ и азъ на Баня. Стигнахъ го на върха на баира Богородица. Той ходеше слѣдъ коня си, и пушката бе си вързалъ на теркия въ ямурлука си. Обърнахъ се да вида да ли идатъ дружината му. Ето, тѣ излизаха изъ града. Хайде, побратиме, му рекохъ, да вървимъ А той рече: Азъ обичамъ така повече пеши до хода.

Азъ кондисахъ на долния ханъ, сегашния, а тѣ кондисаха на горния ханъ, що изгоря. Той дойде сами доле та се саблече въ мойта одая, та се капахме сами съ него заедно, имаше само една бабичка при назе, която млого се оплакваше отъ

турцитѣ. Той нападаше султана, а азъ поклопахъ турцитѣ че не слушатъ султана. Като отидохме да се обличаме доста поговорихме за зверствата турски и пр.

Той отиде горе при дружината си, а пушката си остави при мене. И рекалъ прѣдъ дружината си, за какъвъ знаете оня човѣкъ, че азъ съмъ съ намерение да се върна за пушката и да го закола. Той знае нашитѣ работи; това е шпионинъ. Тѣ му казали това е нашъ братъ Веднага долетя Андрея и повика ме, бае, защо се не приказвашъ съ човѣка, и каза ми тая новина. После той като дойде за пушката си много слободно си приказвахме.

Другаритѣ му купиле бѣха пиле за готвене и испуснаха го, но той се спуснж и хвърчешкомъ го хванж. Сега дошлитѣ съ него дружина бѣха: Найденъ Дриновъ, той му изнесе пушката въ човалъ до края на града Панагюрище. Георги Н. Маневъ, Андрея Ив. Маневъ и Иванъ Дудекъ, а Илйо Илйовъ беше изпратенъ отъ братъ му Тодоръ да каже на Левски, че поискалъ Неделю Ланджовъ да го види. Отъ Банята Левски щеше да отиде въ Пазарджикъ ала се повърна въ Панагюрище у Георги Н. Маневъ на квартира. И Георги извѣсти на Н. Ланджовъ че е тука Левски, та ако иска да се видатъ. Ланджовъ го не прие у дома си, ами му извѣсти да си върви за Пазарджикъ бавно по пжтя и да восчяка до гдѣто Ланджовъ го настигне. И на пжтя се събрали. Тамъ обѣщалъ Ланджовъ за комитета една сюрия овни. Отъ осемь сюрии, първата, която се продаде, ще внеса на комитета паритѣ ѝ, ще събера още отъ Джелепския иснавъ. Това е моя работа а вия си гледайте другата работа, рекълъ Ланджовъ. Отъ джелепетѣ Неделйо Ланджовъ и Делчо Гуговъ, бѣха абонати на революционнитѣ вѣстници. Ста-

ритѣ тръговци въ Панагюрище по съ нетърпение очакваха да видатъ свободна България.

Левски дохожда въ Панагюрище единъ пѫть съ двама другаре, Димитръ Общи и Ангелъ Кѫнчовъ. Тѣ спаха на Балабановия ханъ. Андрея Маневъ и Иванъ Дудекъ платиха за гостето на Иванъ Балабановъ двѣ бѣли меджидии. Той се не маеше тогава повече отъ день до два дни.

Четвъртия пѫть когато Левски дохожда въ Панагюрище спа при Поповъ и при Иванъ Калиянъ. Тѣ работѣха заедно панталонджулукъ.

И като си отиде за послѣденъ пѫть Левски слѣдъ десетина дена хванаха го турцитѣ и слѣдъ много изпитване и мѫки го обѣсиха, а той никого не прѣдаде.

Слѣдъ смъртьта на Левски Панагюрци си намѣриха други апостоли. Пръво съ ходатайството на Найденъ Дрѣновъ и Георги Н. Маневъ, доведоха Георги Бенковски отъ Копривщица, така се засили движението за нагласяване въстанието.

IV.

Възстанието.

Малко врѣме прѣди да се почне да се нагласява въстанието, бѣше ми рекалъ Михаилъ Бей да дойда въ Пловдивъ да ми даде вълна, за да му права прежда въ Панагюрище. А понеже вече въстанието наближи и натъкми се да гръмне първата пушка, на 1-й май*) 1876. На 19 априлъ азъ избрахъ сиви шаяци отъ шаяцитѣ ми, за подарѫкъ на въстанницитѣ, които и занесохме на тогавашната имъ квартира у Иванъ Лековъ, за-

*) Прибърза се въстанието на 20 априлъ защото искали да нападнатъ турци Панагюрище.

щото бѣхъ намислилъ да ги покана да си направатъ въстанически дрехи отъ сивъ шаекъ. Тамъ бѣха, Воловъ, Бенковски. Найденъ Даскала. Захария Стояновъ, писаритѣ и други. Тѣ се бръснеха. Отъ всички които бѣха тамъ, остали сж живи само Тодоръ Влайковъ, Симонъ Х. Кириловъ и Томе Х. Георгйовъ

Азъ като аазя на тогавашния конакъ по потайничко се събирахъ съ тѣхъ. Разговора тамъ се окончи върху това, че възстание правимъ ама пушки нѣмаме, и азъ рѣшихъ да отида въ Пловдивъ да купя пушки. Томе Маневъ ми даде 600 гроша да му купя пушки и револверъ; и други ми заржчаха. Дойде дома ми кмета, Кръстю Гешинъ, за да ме испрати, и ми рече да натовара талигата съ пушки, че въ селото пушки нѣмаме.

Дойдохъ близо до Пазарджикъ, срѣщна ме Андонъ кундураджията (Пазарджикский богаташъ и възстанникъ), че завожда фамилията си у назе въ Панагюрище на съхранение за по възстанието, защото така бѣше скроенъ плана че отъ окржга възстанницитѣ да заведатъ фамилиитѣ си отъ всички въстанали мѣста въ Панагюрище на съхранение, защото бѣхме рѣшили тука да не допуснемъ да влизатъ турци.

Азъ като не можихъ да се завърна тогава въ Панагюрище, вървете, рѣкохъ у дома, азъ ще се завърна слѣдъ три дни, но Андоница остала у Ненчо Златара. Пазарджика трѣбваше да се окопира съ възстанници. Георги Маневъ се изпрати та отиде въ Едрене да подигне тамъ българитѣ за да направатъ възстанически дѣла. И тамъ нищо не стана, защото се прибърза възстанието.

Пристигнахъ въ Пловдивъ. Най-напрѣдъ купихъ само два револвера. Повика ме Странски въ двора на Кацигра ханъ, та ми каза че възстанието е

станжло въ Панагюрище. Въ Пловдивъ стана бъркотия. Азъ отидохъ право при Михаилъ Бея и му рекохъ: азъ съмъ дошелъ за вълната, да правимъ прежда. Той ми рече за вълната е лесно, ами какво има въ Панагюрище. Азъ му казахъ, когато бѣхъ тамъ нѣмаше нищо, но азъ чухъ тука нѣщо, ами да не е лъжа? Той рече, хубаво сте я наредили . . . Казаха ми че тамъ има нѣкакъвъ калабалъкъ, или сж руси дошли отъ нѣкждѣ, или сж комити, прѣминали отъ влашко. Тебе ако питатъ нѣкждѣ, рече Бея, ще кажешъ дошълъ съмъ да си купя кайши за дарацитѣ, ала юзъ-башията, който търсеше панагюрци да ги испитоватъ, той ме виждаше често въ гюмюшъ гердановата кжща, и никога мене не повикаха да ме питатъ за нѣщо.

А за калабалъка що се разбрало, то е било казано отъ Даутъ онъ баши, който като отведнашъ видѣлъ възстанницитѣ на 20 априлъ събранитѣ на чаршията въ Панагюрище, прѣоблѣчени съ шапки друговидни и въоружени и като му хвърлили една пушка загонилъ го Иванъ Марекъ съ дружината си отъ бърдото, отъ тамъ той избѣгалъ за Пазарджикъ. И отъ кждѣто миналъ казвалъ, че въ Панагюрище и по балкана има на всѣкоя шумка по единъ московецъ.

Той уплашилъ и единъ аскеръ отъ 110 души съ Пловдивския мутасарифинъ начело, който отвождалъ отъ Пазарджикъ за Панагюрище, та се върнали отъ с. Калагларе назадъ, тогава писа вѣстникъ Баасаретъ, че въ панагюрския балканъ има отъ 7 до 8 хиляди възстанници.

Това врѣме въ Панагюрище сж царували безъ турци 10 дена. Вървели отъ селата въ Панагюрише селянитѣ за уреченото възстание. Наредили си воененъ съвѣтъ, хиледници, стотници, педе-

сетници и десетници, пълни натъкмени съ войници, изнаправили си опкопитѣ, песемедитѣ, мехлемитѣ, и всичко съ помощьта и на женитѣ. А като се прибърза възстанието знамето закъснѣ, понеже се правеше великолѣпно ушито отъ злато и сърма на чоха двоелика. златния левъ стжпилъ на полумѣсеца и надписа *свобода или смърть* съ златни букви.

Когато го втасаха освѣтиха го съ присжтствието на всичкия народъ и свещенницитѣ и за пръвъ пжть го дадоха да го поноси мома. Райна попъ Георгйова, защото помнатъ Панагюрци, че турцитѣ и отъ жена се плашатъ. отъ когато жена имъ прѣвзе кжржма (царица Екатерина). Максусъ затова панагюрци това направиха, за да чуятъ турцитѣ че съ прѣзрение ги посрѣщаме, че и една мома имъ е много да се побѣдятъ, и да даджтъ онова което подписаха въ Паришкия трактатъ, закжснѣха го, ала го дадоха съ лихвата заедно.

Тогавашния султанъ щѣлъ да умре отъ срамъ прѣдъ свѣта, защо жена му надвила и взела му кжржма, за да позабрави тая беля послѣшния докторъ го научилъ да пие. Слѣдъ като испилъ третия и четвъртия филджанъ. по се успокоилъ и рекълъ, да стане какво ще, *„кжржмж алмжшларъ, кжржмж алджларъ йсе, стамболу да алсжнларъ.* И така тоя завалия поживѣлъ съ тая рецепта.

Прѣнасянето на знамето изъ Панагюрище е било така. Най-напрѣдъ вървѣха десетина души конници на коне, слѣдъ тѣхъ идеше Райна въсѣднала на конь, който водеха двама ратници, а тя съ двѣтѣ си ржцѣ държеше знамето и прѣдъ нея попъ Груйо на конь съ голъ ножъ и кръстътъ . . . . . и слѣдъ нея много народъ, мжже, жени и дѣца, като пѣеха:

„Деньтъ настана, тупатъ сърдцата ни,
Ето ги блиско нашитѣ душмани,
Дерзай дружина вѣрна зговорна,
Ние не сме вече рая покорна, и прочее.

Бенковски на конь вървеше споредъ знамето, улицата прѣзъ която минуваше шествието бѣше прѣпълнена съ народъ, които молитвоваха да се постигнатъ добри сетнини, други си честитяваха царство.

Като тръгна Афусъ паша отъ Пловдивъ за Панагюрище съ аскера, отъ Стрѣлча отправи една телеграма съ слѣдующето съдържание до Пловдивъ:

Като стигнахме Хайваля (Хайваджикъ) пжтя окопанъ, като се зане съ войската, ние отидохме въ селото изединли (Стрѣлча), което бѣше заобиколено съ въстанници четеридневно, и мжжетѣ турци върдеха съ оржжие женитѣ си въ дръвената джамия Състоянието на мислюманетѣ бѣше неописуемо, плачеха отъ радость и молеха се за негово величество султа а.

А въ вѣстникъ Зорница отъ 7 май 1876 год. брой 19 имаше слѣдующата телеграма.

Турското население въ Едрене се намира въ голѣма радость отъ като се извѣсти за побѣдата надъ българитѣ въ Панагюрище. Числото на убититѣ и на раненитѣ отъ турска страна било не значително.

Споредъ Афусъ пашовитѣ извѣстия отъ една страна, а отъ друга споредъ извѣстията отъ нашитѣ възстанници работата стои тъй: Слѣдъ като се отблъснали възстанницитѣ отъ Стрѣлча, направили една малка битка на чирящката рѣка, и отъ тамъ отстжпили въстанницитѣ, и въстановили се въ Балабановата кория. Тамъ се биле. Послѣ на каменица. Тамъ се пукналъ единъ дървенъ топъ И отъ тамъ въстанницитѣ

отстжпили и се установили въ табиитѣ на двѣтѣ бърда до града. И тамъ направили бой, въ който сж паднали и нѣкои отъ главатаритѣ на аскера. Топчия е билъ Стоилъ Финджека съ дружината си, а съ пушкитѣ и съ други орждия се е било всякое мжжко. Наказанието е било, който отсжтствува отъ боя 6 куршума. И биле се додѣто най-послѣ избѣгнали отъ голѣмата згань що ги налетяха аскеръ редовенъ и нередовенъ.

Афусъ паша телеграфиралъ въ Пловдивъ че канилъ въстанницитѣ съ писмо да се прѣдаджтъ и чакалъ надъ града три сахата. Ала въстанницитѣ му не отговорили. Тая телеграма ни казва Бея усно у дома му.

А като не се прѣдали въстанницитѣ и ни единъ въстанникъ не се хваналъ живъ въ боя, тѣ се оттеглили въ горитѣ.

А старцитѣ, и бабитѣ, и женитѣ, и дѣцата, и всички мжже които биле съ женско сърдце потклличиха се у дома си и не зачитатъ Афусъ паша да го посрѣщнатъ и да му се прѣдадатъ.

Разярения Афузъ паша тогава заповѣдалъ та изгорили една часть отъ града, по-голѣмитѣ кжщи, чаршията, черковитѣ, и училищата.

И като разбиха пжтнитѣ вратни на заключенитѣ домове, исклаха баби, старци, жени и дѣца, и на сила искараха останалия живъ народъ, та се провряха подъ саблитѣ Афусъ пашови.

Слѣдъ това Афусъ паша испрати теляле по горитѣ съ измама да викатъ всѣкой да се прибере че пашата е издалъ амнистия (опрощение) и така вече мирнитѣ и безъ оржжие граждани изловили ги единъ по единъ гаази Афусъ паша и испрати въ Пловдивъ навързани 116 душъ мжже и двѣ жени. И така се отсрами Афусъ паша, че разбилъ и изловилъ комититѣ въ Панагюрище.

Ала панагюрци си остаятъ на честьта, че самоволно се не прѣдадоха, и че докрай не бѣха покорни на турцитѣ.

А и турцитѣ сами видѣха съ очитѣ си една шѫпа хора, българе — безъ оржжие на поляната се противиха 4 деня на 6 и 7 хиляди царска войска редовна и нередовна и ни единъ възстаникъ се не прѣдаде живъ въ боя, освѣнъ съ измама изловенитѣ.

Освѣнъ това, панагюрци сѫ и чистосъвѣстни работници, та сѫдбата ги заварди, та пакъ ни единъ възстаникъ не загина отъ турския ножъ и подъ бѣсилото съ присѫда.

Като се оттеглиле възстанницитѣ отъ Панагюрище отишле трима въ Копривщица — хиледника и съвѣтника, Павелъ Бобековъ и Манчо Маневъ и Иванъ Хорчовъ. Като влизале въ Копривщица излѣзли граждане да ги ловатъ, за да ги затворатъ и тѣхъ при тѣхнитѣ възстанници, които ги биле затвориле, за да ги прѣдаджтъ на турцитѣ.

Извикалъ имъ Манчо Маневъ, защо не забрадихте кръпи. Ами сте натуряле фесове, бре женкари. Вие почерновате България! — Въ Панагюрище ние турцитѣ побѣдихме. Скоро за 300 души конници и пѣшаци мѣсто и храна пригответе. Тѣ идатъ да ви подкрѣпятъ. Бобековъ извикалъ, кѫдѣ сѫ войводитѣ, да излѣзатъ на посрѣщанието имъ. Коприщене се втрѣщиле и завеле ги на затвора, кѫдѣто затвориле гражданетѣ възстанницитѣ си коприщенски заедно съ Каблешкова.

Тамъ потржсиле отклича да ги отворатъ.

Павелъ Бобековъ попиталъ Каблешкова по френски.

Да строшимъ ли вратата, да бѣгаме заедно съ васъ? защото турцитѣ поразиха Панагюрище. А Каблешковъ му рѣкълъ: Строшете. И като се

забавилъ отклича тѣ разбиле вратата съ топоръ. И въ училището, и на срѣща изъ хана що биле затворени, всичкитѣ пуснале и заедно всичкитѣ потеглиле за Стара-планина.

Бѣха упжлномощени мидюритѣ, да шпионуватъ прѣдставленията и прочее. Всичко знаеха и мълчеха, таеха. Най-послѣдното прѣдставление бѣше Иванко убиеца до гдѣто Мустафата рѣче стига гайри и Мустафата го направи вънка на въпросъ прѣдъ чорбаджиитѣ, но тѣ му казаха че ще се запрети на тия чапкъне тоза имъ сабиране, и не стана вече прѣдставление.

Мустафата викаше бу дюня укумуштанъ батаджакъ.

Дойде врѣме захванаха да пристигатъ отъ Едренскитѣ кории кжшловалитѣ овце и говеда панагюрски, които бѣха заградени отъ турцитѣ край Пловдивъ, да ги ограбатъ, като комитетска стока. Най-напрѣди заграбиле Ланджовитѣ овце. Намѣрихъ Никола Ланджовъ на Кацигра-ханъ, че плачеше, и азъ го заведохъ при Михаилъ Бея. Той изпрати джандаре, та уловиха турцитѣ, взеха изъ ржцѣтѣ имъ на овчаритѣ конетѣ и паритѣ и дрѣхитѣ имъ и тури турцитѣ въ прангата, а овцетѣ туриха на мержта Бейова. Азъ извѣстихъ на панагюрскитѣ овчаре, да си разкажатъ, единъ на други. Ако ги нападнатъ нейдѣ турци, да припкатъ до мене, или направо при бея.

На другия день пристигна Атанасъ П. Мачовъ — оплака ми се, че ще взематъ говедата му, 218 на брой. Заведохъ го при Бея у дома, който му избави говѣдата. Рѣкохъ на Бея, господарю, панагюрската стока е много, що иде отъ кжшлитѣ. Тя може да е отъ 40 до 50 хиляди брави.

Всѣкой турчинъ питаше за панагюрската, за комитетската стока. Тѣ сж въстанале противъ царя.

Тѣ сж причината на възстанието. Имаше много турци подъ Пловдивъ да търсятъ панагюрската стока, за да я ограбятъ. Тъй че тамъ станж нападане и възъ овчаретѣ, отъ баши-бозуцитѣ, до гдѣто да пристигнатъ тѣ и да ни обадатъ.

Азъ отидохъ при бея и разказахъ му. Той изпрати стража конница. Воловетѣ изъ колятѣ бѣха имъ откарале баши-бозуцитѣ. Като ги улови аскера, туриха ги въ прангата. Воловетѣ затворѣха по чифлицитѣ, послѣ ги изпратиха на хубава паша въ Карловскитѣ мери.

Конетѣ по Гладно поле, и по Беглишкитѣ ливаде. А овцете натакмиха и тѣ да сж близо около Пловдивъ. Надъ Дермендере по планинитѣ отдѣлиха 14 хиледи овце. Най-многото въ Доспадъ, а другитѣ въ други планини и мѣста. Бея постави на всѣкой билюкъ по турчинъ кехая, и на всѣкой овчарь царски нишанъ на грждитѣ. Турцитѣ като гледаха това, тѣ разбираха че тая стока се взима за царщината. Бегликъ никой не смѣеше нищо да побарне. И като се вече помири бея имъ отпусна стоката. Бея още направи разпоредба заедно съсъ Пашата и заповѣдь излѣзе, отъ кого каква стока се е плѣнила да се повърне надзади, и земаха си я, които си я издириха.

Прѣзъ май бѣше, когато докараха отъ Панагюрище и отъ Пазарджикъ около 400 души затворници пѣши навързани, а нѣкои въ кола. Излѣзли бѣха на моста много свѣтъ, да ги гледатъ. Отъ докаранитѣ единъ бѣше хванатъ съ възстаническитѣ си дрѣхи (Мижорковъ). Гръцитѣ викаха вашилеосъ, вашилеосъ, (царь, царь). А турцитѣ викаха комита гявурларъ и хвърляха на тѣхъ съ камане. Като казахъ на Бея що чухъ и що видѣхъ на моста, той рѣче комита, комита, ама на комититѣ ще трѣбва джовапъ да се дава. И когато

бѣхъ му казалъ че турцитѣ биятъ затворницитѣ, до гдѣто идатъ по нужда съ удари, биръ, ики, ючъ дйортъ. Той зе мѣрки та слѣдъ малко врѣме и това се измѣни, и джандаритѣ се промѣниха, и редъ станж въ затворитѣ.

Тогава нареди се джанниетъ мезлиши, като се зеха за членове отъ разни народности отъ Пловдивъ и отъ Пазарджикъ, за да прѣсѫждатъ затворницитѣ. Бея знаеше, че Англия съвѣтваше Султана, за да даде опрощение на затворницитѣ, и да удовлетвори българетѣ и загубата имъ, за да не стая въпросъ да дохожда тука Русия. Нищо не ставаше безъ бейовитѣ планове, който настоя да бждатъ членоветѣ Мошоновци и Владовци и всички които да забаватъ работата и испититѣ, до гдѣто да пристигне Амнистатията отъ Султана. Той послѣ измѣни нѣкои изъ мизлиша, които бръзаха съ наказанието на виновнитѣ и пашата мени.

Единъ день бѣхъ у Бейови въ двора когато дойдоха двама българе, пратеници, отъ рупченския балканъ.

Като се явиха на пжтната врата у дома му, случайно Бея бѣше излѣзълъ на широката диванж, и тѣ като го видѣха закланяха се още отъ вратата. Той имъ извика що е байо, тѣ захванаха да се оплакватъ, че по тѣхния балканъ населенитѣ турци си наточиха ножоветѣ, брадвитѣ си, сатжритѣ си, за да изколатъ българитѣ по балкана. И турцитѣ се събиратъ на купове, и не ходатъ ни на една работа, ами чакатъ деньтъ за клането. Той имъ рече, вървете на конака, азъ ида. И като отиде, изпратиха войска, съ Азисъ паша заедно, и завардиха тогава Рупченския балканъ, и не стана никому нищо. Хаджи Георги отъ село Брѣстовица разправяше на Гавазъ ханъ, какъ чу-

десно запазилъ Гюмюшгерданъ селото имъ на което било рѣшено Баташкото клане за 4 бунтовници, за което турцитѣ му искале прошка, че щѣли да направатъ янлжшлжкъ

Като се поумири, нѣколко панагюрци хванахме турчинъ ясакчия, та отидохме въ Панагюрище. Заварихъ Панагюрище една часть изгорѣло Нѣкои отъ наши панагюрци, се похвалили на Афусъ Паша, че азъ самъ отишелъ да купувамъ пушки, та слѣдъ примирието, Афусъ Паша изпратилъ аскерлии отъ чадъретѣ, съ тиникии газъ, и измазале и запалили кжщата ми, съсъ всичката ми търговска стока, щаяци, прежди, вълни, тевтере, записе — всичко изгориле и ограбиле. И вардиле на колело аскерлии, да се не запалятъ и кжщитѣ на мирната рая.

Изгориле и воденицата ми съсъ всичкитѣ ѝ машини, и съ машинитѣ ми, които бѣхъ ги прибралъ отъ Калоферъ, и отъ Клисура на съхранение при тукашнигѣ ми заедно въ воденицата ми.

Потрошиле и дарака ми, който работеше въ с. Поибрене. И така, азъ който бѣхъ донѣкждѣ състоятеленъ, прѣвърнахъ се наведнъжъ най-бѣденъ.

Заварихъ дѣцата си, че ядатъ горчивъ хлѣбъ отъ изгорялото жито, отъ които малкия ми Иванчо се повече повредилъ и умрѣ. Тогава убили и баща ми 80 годишенъ старецъ.

Настанихъ дѣцата си въ една изба мокра на Дѣла Проданова въ кжщата, по 30 гроша наемъ на година, че нѣмахъ пари за по-згодна кжща.

Сѣдяхме тамъ 7 години. Единъ човѣкъ се намѣри честенъ, Иванъ Дѣяновъ Попа, та ми повърна 40 лири, даденитѣ ми пари на заемъ, за черковната махала да си платятъ данъка на турцитѣ. Макаръ че ми бѣше изгорялъ записа, той ми ги плати. А другитѣ ми борчлии повечето избили, а други нищо не платиха.

А до дѣто да си направимъ кѫщата и воденицата втасаха цѣли за 18 години, кога какво могло. Обезобразиха се зданията. Воденицата стана на четири наставки, кѫщата на двѣ наставки съ три отдѣления (три стаи). За направата си продадохъ всичкия поземеленъ имотъ и сина ми всичкитѣ си спестени пари.

И до днесъ се не постигна да си купимъ една педя земя, нежели търговецъ да стана, както бѣхъ (Толкова падналъ лесно, не се вдига).

Когато да вдигнемъ възстанието, на всички думата бѣше, дързайте да се освободимъ, та кому какво се загуби държавата ще да му го заплати. Въ мѣсто това. много плащахъ за позволения и за горско право и пр. Такъвъ е свѣта.

Занаята ни, абаджалжка падна отъ голѣмитѣ фабрики. що се построиха въ държавата, та не можа да го бѫде за по-нататъкъ. Остана ми поминъка само отъ воденицата скромничко. Воденицата ми е въ града на панагюрската рѣка, която рѣка съдържа вода отъ единъ камъкъ до два да кара, споредъ дъждоветѣ. И по сме благодарни съ скроменъ поминъкъ и свобода, отъ колкото богати подъ тиранията. Сега да дойдемъ пакъ на думата си.

Като си дойдохъ отъ Пловдивъ, Панагюрската община съ Петко Королеовъ на чело (сегашенъ свещеникъ). ме посрѣщнаха много учтиво, като ми и поблагодариха. че съмъ иастоялъ прѣдъ бея, та избави Панагюрскитѣ овце и говеда, та ги не грабнаха турцитѣ

Тѣ ми се помолиха да се повърна пакъ около затворницитѣ.

Като ми дадоха и 240 гроша за пѫтни разноски, дадоха ми и благодарителонъ адресъ на бея, (отъ който адресъ имъ поискахъ копие и до днесъ го чувамъ).

Като занесохъ адреса на бея, казахъ му, че въ Панагюрище сѫ изклани около 2 хиляди души заедно съ околнитѣ села, които биле въ Панагюрище и 116 души мѫже и 2 жени сѫ докарани въ Пловдивъ и сѫ затворени. Той ми каза, че всичкитѣ тия затворници ще се пуснатъ.

Като отидохъ около затворницитѣ, които лежеха въ Пловдивъ, азъ изучихъ, че турцитѣ плашили женитѣ, че ще ги бѣсатъ А за да се избаватъ отъ бѣсенето, имъ думали, само единъ пѫть има, да се потурчатъ.

Булитѣ се събирали и обличали Райна съ булскитѣ дрехи и огърлицата жълтици ѝ туряли на шията и телъ и тютюрмета на бузитѣ ѝ и лепили кана на ногтетѣ ѝ па ѝ давали огледалото да се огледва.

Колко ще бѫде хубава була за еди кой си бейски синъ думали, като го показвали отъ пѫтната врата.

Като поразправихъ това на Атанасаки Бей, най-голѣмия синъ на Гюмюшгердана, той ми каза: ти можешъ още утрѣ да пуснешъ женитѣ, като ме научи какъ да направа, та ако ги не пуснатъ рѣче, ния ще да имъ кажемъ едно турчене.

И азъ направихъ едно прошение до пашата. Ефендимъ, рѣкохъ, тука сестра ми и комшийката ми сѫ затворени у еди кой си имаминъ. Пратенъ съмъ отъ майкитѣ да ги видя за здравето имъ и да имъ дамъ харашлѫкъ. Като влѣзохъ при пашата Атанасаки Бей бѣше сѣдналъ до пашата. До гдѣто пашата четеше прошението, пообърнахъ се на страна, единъ дървенъ топъ бѣше исправенъ задъ вратата, Пашата ме попита: кралицата ли е сестра ти. Рѣкохъ не е тя, другата е, съ половинъ уста изговорихъ лѫжата.

Прошението ми се подписа съ позволение,

Прошението ми се подписа още на двѣ станции, до гдѣто ме отправиха до единъ бимбашия, който прочете харзавала и извика имамина и му заповѣда ще вземешъ тогова и ще го заведешъ у дома си, кждѣто си затворилъ женитѣ: ще ги извѣдешъ на пжтната врата, а него ще да туришъ отвъдъ пжтя. Ти ще стоишъ на срѣдъ пжтя, той ще да ги попита за здравето имъ и ще да имъ даде харашлжкъ, и да говори турски, та и ти да разбирашъ що се говори. Хайде сега вървете.

Имамина му взе тимането, чакъ отъ доле отъ хасжра и азъ подобното направихъ. Той ме поведе изъ задната конашка врата Тамъ бѣше една тѣсна и крива улица, гдѣто сега е градина на това мѣсто Тамъ му рѣкохъ: Ефендимъ, моята сестра и комшийката, бѣха ми извѣстили. че ти си ги много добрѣ гледалъ. та обичамъ да ти подаря кафе парасж и му дадохъ нѣщо отъ бѣлитѣ меджидии. Като отидохме до кжщата му, той истропа. Нѣкой отключи вратата. Обади се женски гласъ и избега нататъкъ Може да бѣше ханжмката му. Той ме хвана за яката и ме завлече въ двора и ме остави прѣдъ затвора и отиде нататъкъ изъ градината. Хвана ме смѣхъ. Извикахъ му: Ефендимъ, турски ли да говора? Той рече: както щешъ говори.

Иванчовица Изогравката шиеше на ханжмката риза, вънка на двора. А Райна Попъ Георгева, лежеше въ затвора на хасжръ. Затвора бѣше истински турски зандъ за истезание и по влагата и по всичкитѣ му качества. Той бѣше и за лудница. Тамъ се повреди здравето на тия жени.

Сега азъ съмъ дошелъ да ги науча да се прѣсторатъ на болни. и научихъ ги, щото и имамина да се увѣри, че сж болни дори до смърть.

Като излѣзохъ, говорихъ на д-ръ Владо да иде да ги види, та да имъ даде рапортъ, че сж

болни. Ала той бѣше говорилъ съ Атанасаки бей, та нещя да отиде да ги види, ами ми даде рапортъ, че сѫ болни.

Направихъ второ прошение до пашата и турихъ рапорта въ него и писахъ: Ефендимъ, вчера ходихъ при сестра си и комшийката ми затворени у еди кой си имаминъ. Опасно сѫ болни. Молимъ се да ги пуснете да ги гледа нейдѣ докторъ на нѣкоя кѫща по тепетата.

Пашата позволи да се пуснатъ подъ гаранция. Изредихъ всичкитѣ мои познайници пловдивчане, никой не посмѣя да стане кефилъ, до гдѣто най послѣ намѣрихъ Георги Велчевъ шапкаринъ, Караджовалия, живущъ въ Пловдивъ. Той имъ стана поручитель и се пуснаха. Като ги заведохъ на кацигра ханъ, казахъ тамъ на Ретовъ и на Странски що съмъ извършилъ, и тѣ ги качиха на единъ файтонъ, та ги закараха у Попъ Несторови на Рилския метохъ и събраха имъ харшлѫкъ 9 лири отъ Гешовци и отъ други, а Тодоръ Хаджи Лулчовъ имъ донесе постелки и столове. Седяха тамъ нѣколко недѣли, до гдѣто пристигна Амнистията и си отидоха въ Панагюрище

Слѣдъ като се пуснаха, азъ разправихъ на Атанасаки бей, че вече настанихме женитѣ у Попъ Несторови, ужъ, че ще ги гледа докторъ. азъ още му се помолихъ да поразправи на баща си, за панагюрци, че сѫ много подозрени отъ турцитѣ отъ всѣкждѣ, както и отъ Цариградъ ги изгониха отъ службитѣ имъ, като казваха, че панагюрцитѣ били причината на възстанието. Та затова е опасно ако се изпратятъ нѣкои панагюрци на заточение, навсѣкждѣ може да ги избиятъ.

Слѣдъ нѣколко дена, той ми каза, че само двама панагюрци ще отидатъ на заточение, които сѫ убили Шерифъ ефенди, най-добрия турчинъ,

членъ отъ мезлиша, за когото всичкия мезлишъ плака за него Тѣ биле осждени на смъртъ, но се смегчилъ кабахата имъ, та ги осждили на заточечение. Тѣ сж Стойко Цоцорко, и Радъ Кара Николовъ Заточиха ги въ Оскипаръ (Кжбра). Дума се и за още единъ, ама да видимъ.

Догдѣто бѣха женитѣ у Попъ Несторови, дойде Атанасъ Шоповъ отъ Цариградъ, изпратенъ отъ Екзархията и отъ Балъ капанъ отъ тамошнитѣ българи и панагюрци, за да види истината на турскитѣ звѣрства. Той ми каза, прѣследватъ ме турцитѣ. та ще си бѣгамъ въ Стамболъ и азъ го испратихъ до станцията. На тръгване ми каза: Азъ ще отида да говора нѣщо на Екзарха, и ако ти пиша да доведешъ Райна П. Георгева въ Стамболъ, ти я доведи. Въ начало испитите бѣха сербезъ, послѣ не така.

Като ходѣхъ изъ конака и около джанинетъ мезлиши да се уча за изпититѣ и дано пошапна нѣкому да чинатъ инкяръ. Мошонъ евреина, като бѣше членъ отъ сжда, като видише панагюрци, той извика ха, ха, панагюрци, тия сé инкяръ чинатъ. Азъ ги зная, тия пакъ инкяръ ще сторатъ и сега.

Единъ отъ затворницитѣ бѣше Делчо Уливера поибренецъ Като го питатъ, той казва, ефендимъ какво се иска отъ тия овце, поибренцитѣ? Тѣ нищо не знаятъ Ако е за бѣсене, азъ съмъ за бѣсене, ако е за клане, азъ съмъ за клане, азъ съмъ ги прѣдумалъ да възстанемъ. Искрю Мачовъ, Найденъ Дриновъ и [redacted]. Симонъ Х. Кириловъ и други панагюрци, като чинеха инкяръ маеха роботата, до гдѣто да пристигне Амнистията. Това имъ бѣше вече омръзнало, ами се згворили най-послѣ да изяватъ на турцитѣ лично, че сж възстаници и пакъ да не могатъ да ги

осждатъ. Наговорили Симонъ да искаже всичко, а тѣ да свидѣтелствуватъ че Симонъ е лудъ.

На мезлиша Симонъ казва: Азъ бѣхъ сандж кяра, събирахъ паритѣ за комитета. Тоя ми даде толкова, оня толкова и Иванъ Лековъ 20 лири. Повикатъ Иванъ Лековъ и питатъ го, е, Иване чорбаджи, ти даде ли на Симонъ 20 лири за комитета. Хаиръ, ефенди Азъ това сега чуя, азъ пари не съмъ давалъ никому. Азъ тоя човѣкъ не познавамъ. А бе Иване помисли си, да не си забравилъ. Иванъ си саде свива рамена. Не съмъ не съмъ, не знамъ. Питатъ Симонъ, Симонъ казва чини ми се, че бѣше така.

И тъй продължаваха се отговоритѣ, чейрекъ отъ сахатъ. Всия мезлишъ сé на единъ акжлъ, гледатъ да се протака врѣме да пристигне Амнистията Праватъ си шеги.

Мошонъ извика. Ефендилеръ и азъ нѣщо да кажа ли? И тѣ му викатъ, кажи ходжа Мошонъ. Единъ сахатъ се оращисваме и нищо не излѣзе. Да си върватъ джанамъ, вънка свѣтъ чяка. И тѣ ги испъдиха.

Повикали Иванчо изографа. Мошонъ му казва: ти незнаешъ турски, казвай български, полека да не сбъркашъ. У васъ дохожда ли Бенковски. Иванчо казва, доведоха го, рѣкоха търговецъ абаджия е. Е, рече Мошонъ, стига. Кетипчето държи писалката въ ржката си. Мошонъ прѣвожда на турски и му казва, пиши тамъ, мадемъ ябанджи олдуна имниети олмазмъшъ, (понеже билъ чужденецъ, не му се довѣрявали) и казва му Мошонъ, хайде сега върви си. Почти всичкия мезлишъ помагаше да се освободатъ възстаницитѣ Стигнахъ Мошонъ на чершията нѣщо да го попитамъ. Рѣче ми, въ земята гледай и да си говоримъ. Какво направихте Симона, вода, вода на главата му си-

пувайте. И така си говорихме, а на друга страна гледахме.

Седемъ души бѣха банскитѣ възстаници, които се събраха съ панагюрскитѣ възстаници. Тѣ бѣха Попъ Грую, Попъ Стоянъ, Никола Барбалѫта, Стоянъ Каралея, Петко Илия Бѣлоковски, Тодоръ Даскала и Атанасъ Калоянъ. Когато ги потърсиха, тѣ бѣха избѣгали въ банскитѣ кѫрища и кѫсно се прѣдадоха на турцитѣ. Докараха ги въ Панагюрище, испитватъ ги, Караилю ги обвинява. Казва за Попъ Грую, ефендимъ, тоя попъ ѣздеше на конь съ пушка на рамото му, и сабля на кръста му, и чифъ пищоле на пояса му, и въ рѫка кръсть държеше, и пѣсень пѣеше. Тѣ го попитаха каква бѣше пѣсеньта. Караилю рече, нека сами да си я кажа. Каква бѣше пѣсеньта бе попъ? И попа я запѣ. „Дойдете, дойдете на бой да вървимъ". Буюрунъ, буюринъ кавгая гиделимъ. А единъ отъ турцитѣ извика: ти ли ще да идешъ на кавга бе серсемъ! И зема саблята му и рече: сече ли ти акъла да заколишъ съ това човѣкъ? Правилъ я циганинъ, та била много тежка. Ти десеть турци да заколишъ и рѫката ще ти прималѣе. Ами нали трѣбва да работишъ цѣлъ день и тѣ ха-ха-ха-ха. Като ги закараха въ Пазарджикъ на мезлиша, питатъ Попъ Грую отъ дѣ взехте оловото та ляхте куршумитѣ? Попа казва, азъ съмъ забравилъ, нека каже Стоянъ (Каралея) Ала на Стоянъ майка му била хитра жена, та го облякла съ дрѣхи тѫрдѣ парцаливи, па и той, като много черенъ, та като се явилъ на мезлиша, щомъ го видѣлъ Али Бей, скокналъ та го изгонилъ. Ха, сиктиръ бе ченгене, циганинъ ли ще мене да разправя? Що знае тоя циганинъ? Повикали Никола Барбалѫта. Той хванатъ съ възстаническата си шапка, понагърчилъ я и поускубалъ я, та да не

е толкова лична. Ала като го докарали на мевлиша до вратата, отъ прага го тикналъ Али чаушъ съ всичката си сила на вжтрѣ, той полетялъ, паднала му шапката на Али Бей въ краката и Али Бей се навелъ та я взелъ въ ржцѣтѣ си, поразперилъ я и рекълъ, е, бу джанабетъ калпактанъ белли комита олдуна. Не сораджаксанжзъ ону. Ха хапжза. И това е било питането Другитѣ дочакаха прощението и се пуснаха. А Попъ Груйо и Атанасъ Калоянъ заточиха въ Коня.

Когато пристигна Амнистията отъ султана извѣстихъ на всичкитѣ затворници въ Пловдивъ. Да ви не излжже нѣкой, за рушветъ имъ думамъ. Всички се пущате по милость, (царско опрощение).

Ала послѣ що да видишъ, че мнозина се изполжгали единъ други. По-рано пуснатитѣ вземали пари на послѣднитѣ, като имъ казвали, че турцитѣ искатъ пари.

Въ Пловдивъ бѣха дошле двама кореспонденти отъ Цариградъ Скайлеръ, американски вицеконсулъ и Димитровъ, сътрудникъ на вѣстникъ Зорница, а по-послѣ управитель въ Пловдивъ въ румелийско врѣме, които изслѣдваха станалото въстание и турскитѣ звѣрства. Тѣ дойдоха и въ Кацигра ханъ, та взимаха свѣдения и отъ пусиатитѣ жени. По-прѣдния день бѣхъ ги насочилъ да отидатъ въ затвора имъ, ако могатъ, ала имамина не бѣше ги пусналъ. Тѣ взеха свѣдения отъ мнозина възстаници и Скайлеръ описа най-напрѣдъ историята на възстанието.

Въ Пловдивъ послѣ надойдоха консули отъ разни Европейски държави испратени да провѣрятъ истина ли сж станали турски звѣрства до тамъ, та турския аскеръ вмѣсто съ комити да се биятъ, тѣ клали старци и баби и жени и дѣца, бозайничета. Сжщото извѣсти изпратената депута-

ция отъ неговс блаженство Екзарха Антимъ. Тая депутация състоеше отъ Цанкова и Балабанова, които устно извѣстиха на Европейскитѣ дворове, и скаски държаха на Европейскитѣ народи за станалитѣ звѣрства турски, които турцитѣ майсторски кроеха. Тая депутация покръти сърдцата на цѣла Европа. Като чуха отъ тѣхното прѣдставление турскитѣ звѣрства тѣ дори неповѣрваха и изпратиха своитѣ консули въ Пловдивъ да провѣрятъ и сами съ очитѣ си да видятъ истина ли е това що разгласиха Цанковъ и Балабановъ по цѣла Европа за турскитѣ звѣрства. Консулитѣ като ходиха по всичкитѣ въстанали и не въстанали мѣста сѫщото това видѣха и извѣстиха на силитѣ че е истина и то преди да се събере конференция въ Цариградъ отъ силитѣ Европейски заедно съ турската властъ за да наредятъ правдинитѣ на България. Въ Пловдивъ консулитѣ като ходеха на всѣкадѣ по въстанали и не въстанали мѣста да описватъ турскитѣ звѣрства тръгнаха отъ Пловдивъ да отидатъ и въ Панагюрище. Прѣдварително писахъ въ Панагюрище на Петко Королеовъ (сегашенъ свѣщеникъ) и извѣстихъ имъ какви хора идатъ и какво търсятъ да видатъ, та да ги посрѣщнатъ и добро би било да ги приематъ въ Гешанови на квартира. Общината съ Петко Каролеовъ начело най-добрѣ ги посрѣщнали и най ужасни свѣдения взели консулитѣ. Като записвали свѣденията писмата съ сълзи обливале. Заедно съ това тѣ слушали на срѣща отъ гробищата майкитѣ като оплаквали дѣцата си, бабитѣ, старцитѣ и сестритѣ си, които ги изклали турцитѣ. Консулитѣ не прѣстанали да плачатъ до края на Панагюрище, когато ги испращали селенетѣ.

Турцитѣ сами се осѫждаха за звѣрствата си.

Когато Казакъ Аскеръ вратарувалъ изъ града единъ пѫть нѣколцина възлазиле възъ бърдото при пашитѣ и единъ казакъ носилъ на коня си на теркията вързани двѣ глави дѣтински и третата набодена на копието му.

Това като видѣлъ командаръ паша оставилъ Панагюрище и отеглилъ си негови аскеръ като рѣкалъ: „Бенимъ ишимъ иокъ бурда“. Тамъ останалъ Афусъ Паша съ аскера си.

Около това врѣме получихъ отъ Атанасъ Шоповъ писмо, да заведе Райна П. Гергиова въ Стамболъ, а пари нѣмаме изпратени. Странски на желѣзницата ми даде двѣ лири на заемъ. Качихме се на желѣзницата, ужъ секретно, та не се приказваме съ познати, които срѣщаме по желѣзницата Ала не можѣхме да избѣгнеме отъ очитѣ на левантинеца Благъ Бей и Хаджи Иванчо Ефенди, които бѣха царски пратеници и въ Панагюрище, за да изучатъ причината на възтанието и да опишатъ загубитѣ. Съ тѣхъ бѣхме се срѣщали нѣколко пѫти въ Панагюрище. Щомъ ги видѣхме, азъ рѣкохъ на Райна: „ако ни видатъ и попитатъ кадѣ отивате, ти имъ рѣчи, при Султана на виждане. Защото той е по- голѣмъ царь отъ една българска кралица, та мене се пада азъ да го посхода“. На Търново Сеймэнъ ни видѣха и я попитаха, кадѣ отивате? А тя имъ каза това, което я научихъ. Това възбуди смѣхъ и у двамата.

(Тия пратеници ни повикаха единъ денъ у Гешанови, въ Панагюрище, като по видни хора, за да изучатъ причинитѣ за възтанието. Делчо Гуговъ взе думата, като каза: За свобода възтанахме. Нѣмаме завалъ отъ царя и отъ правителството му. Толкова вѣкове се поминали бащитѣ ни и дѣдитѣ ни най добрѣ като дѣца при баща. Сега ние неможемъ отъ черкезитѣ и отъ разюз-

дани турци. Ката день ни обиратъ, колатъ. Неможемъ стока да завъртимъ. Много пжти търговеца отива по търговия, само коня му се върща, а той бива обранъ и закланъ.

Това като е ставало не давахте ли жалба рѣкоха? Винаги жалба даваме и не взима се за внимание, това си все така върви и ние въстанахме да чуе царя да изпрати човѣци или редъ да ни нареди за животъ или да ни махне отъ свѣта. Тия пратеници това изучиха за причината на въстанието.)

Отбихме се въ Едрене, при Руския консулъ Церетелевъ. Той дада на Райна пари за пжтни разноски. Като стигнахме Цариградъ явихме се прѣдъ Екзерха Антимъ. Той поизпита за въстанието и прѣдложи да я направи учителка въ Ортакьой, ала Атанасъ Шоповъ каза, че е по добрѣ да отиде въ Русия да се учи и Иванъ Радъ Гешановъ бѣше тамъ, защото се беше крайно опропастила и тѣхната фамилия. Заедно съ Иванъ отидохме да питаме Руския посланикъ дали ще прибере Райна и Иванъ и изпрати въ Русия да се учатъ. Намѣрихме го на Биюкъ-Дере. Като излѣзохме прѣдъ него Иванъ му разправи по руски какви хора сме. Консула Нелидовъ извика ти ли си царица булгарская? Спуснаха се слугитѣ та заключиха портитѣ, като мислеха, че Райна е избѣгала отъ турцитѣ. Азъ имъ показахъ пжтното ѝ тескере, което го бѣхъ извадилъ отъ Пазарджикъ безъ да знаятъ турцитѣ за коя го даватъ и слугитѣ отключиха вратитѣ.

Слѣдъ това ни повика Д-ръ Каракиновски мене и Райна на самѣ та пита що желаете? Казахме му, че желаеме да отидатъ Райна и Иванъ въ Русия да се учатъ и тѣ послѣ ни казаха елате въ четвъртъкъ да ги изпратимъ. Ала слѣдъ

два дена ме повикаха на посолството и ми казаха че немския и германски консули поискали момата да я изпратятъ тѣ въ Швѣйцария да се учи, та прѣдумай момата, рѣче Каракановски тамъ да отиде. Като ѝ казахъ и прѣговорихме го, че тя е много болнава та не може много да се учи, а въ Русия като иде и Иванъ ще да отиде та двамата ще се изучатъ. Отидохъ въ посолството и казахъ. че момата неще да отиде въ Швейцария, ами иска въ Русия да отиде и тѣ казаха додете въ другия четвъртъкъ да ги изпратимъ.

Когато ги изпращахъ за въ Русия на скелето тѣ влѣзоха въ каика, а азъ останахъ на скелето и Райна ми рѣче, бай Тодоре, ти ме извади изъ затвора и сега ме изпращашъ въ Русия па и това ти не стигна, ами настани и братъ ми въ Пловдивъ на занаятъ, а азъ като отида въ Русия ще настана ваша Вела въ училище тамъ. Така да не направишъ ѝ рѣкохъ, само за едно момиче; трѣбва да дадешъ прошение за 20 — 30 момичета та въ числото да бѫде и Вела. Сбогомъ, сбогомъ.

Отъ посолството тѣмъ дадоха сто рубли за пѫтни разноски, а мене дадоха петь лири за пѫтни разноски за назадъ. До гдѣто седѣхме на Боюкъ-Дере имаше тамъ дюкянъ абаджиски на Дело Стамболията отъ село Стрѣлча тамъ се често поотбивахме, съгледали го турцитѣ, че съ комити се кунущисва, послѣ го подирили той бѣгалъ съ австрийски вапоръ и си отишълъ въ Стрѣлча.

На зараньта въ петъкъ азъ отидохъ отъ Боюкъ-Дере за Галата, отбихъ се на Сарая, Дол на Бахча да погледамъ Султана, като щѣше да отиде на джамия на св. София. Тамъ стоеше насамѣ единъ руски калугеръ отъ черквата на Галата, когото познавахъ. Приближихъ се при него,

рѣкохъ му още ли ще да гледа Русия Султана да ходи на джамия? Въ черкова е невъзможно, рече. А вия българи защо не освободилися? Не можахме, рѣкохъ. Ния се надѣяхме Русия да ни освободи. Той рече, сега има депутация по Европа, работи се за вашето освобождение. Султана промѣнилъ пѫтя си за друга джамия, и азъ тръгнахъ пеши за галата. Срѣщнахъ много свѣтъ, които сé припкатъ и нѣщо гледатъ. Ето, че караха единъ дръвенъ топъ въ кола конски. Съ колата вървеше единъ юзъ башия съ нѣколко солдати, и прѣдъ колата единъ телялинъ викаше. Гледайте неблагодарнитѣ българе, които не познаха царската милость, съ какви орѫдия сѫ се вдигнали противъ царя. Богъ е голѣмъ и всѣкому плаща спроти работитѣ. Дигнали бѣха топа отъ терсанѫта, та го закарваха на топаханѫта. И други дървенъ топъ имаше на Сераскеръ капия, изложенъ на широкия дворъ. Пристигнахъ на квартирата си на галата на хотела и заварихъ писмо отъ Панагюрище. Въ писмото ми пишеха, че сестра ми Ташена въ слѣдствие на турскитѣ звѣрства се принудила та се сама обѣсила.

Направихъ за тази случка една статия и занесохъ я на вѣстникара Найденовъ, който я помѣсти въ вѣстника си „Напрѣдъкъ“.

Послѣ писара на Екзарха ми каза, че твойта статия тури връхъ на турскитѣ звѣрства. Тя до сега стигнѫ и Англия, рѣче.

Тази статия, послѣ сѫ взеле отъ вѣстникъ Напрѣдакъ, една часть, та е помѣстена въ книгата „Жалния споменъ“.

Въ това врѣме пристигнаха въ Цариградъ около 40 души млади маджаре, ученици, та донесоха една сабля да я подаратъ на Абдулъ Керимъ паша, че надвилъ на сърбитѣ.

По онова врѣме много се твърдѣше, че Англия съвѣтваше Султана да удовлѣтворява българитѣ. Въ това врѣме направихъ прошение за министра на просвѣщението Проса да се приематъ 20 момчета българчета отъ Панагюрище, въ царското училище Тжбие, да се учатъ на царски разноски. Въ прошението пиша, че кжщитѣ и училищата изгорени, и дѣцата ходатъ по горитѣ като овце безъ бащи и безъ майки и прочее. . . .

Като написахъ прошението, занѣсохъ го на Ненчо Хаджи Кръстовъ да го види и го помолихъ да ме заведе при министра на просвѣщението. Той ме заведе, като ми каза, и какъ да подамъ прошението. Научи ме като вляза да се исправа до вратата. и като дръжа прошението прѣдъ себе си, да чакамъ до гдѣто ме погледне министра, тогава да пристжпа и да му го подамъ, и пакъ да отстжпа на мѣстото си. заднешкомъ. Като влѣзохъ, Ненчо стоеше отъ вънъ вратата, и поподигваше плъстя на вратата да гледа, какъ я върша.

Министра като четеше прошението попита ме, кой ви така опропасти? Азъ рѣкохъ, Афусъ паша, Ефендимъ. Секретаря му ми сусна с-с-с-с-с, а то трѣбвало да рѣча отъ акжлете ни, Ефендимъ.

Послѣ рече министра, ще ви се взематъ 20 дѣца да се учатъ, хранатъ, и облачатъ на царски разноски. Само нѣма мѣсто гдѣ да спжтъ Вия трѣбва да намѣрите една кжща за спане. Азъ писахъ два пжти на нашата община, тѣ ми отговориха (попъ Цвятко), че нѣма кой да плаща на кжща. бѣдни сме и не приематъ нѣкои да прататъ дѣцата си при турцитѣ. Скърбихъ. Послѣ пратихъ та дойде синъ ми Нено, и дадохъ друго прошение за него, на Султана, въ джамията св. София за въ училището Султание (Лицея). Той

бѣше приготвенъ въ Панагюрище на френски и на турски. Той се прие да се учи, ала пакъ да спи вънка. Това прѣпятствие ми правеше Сава паша, директора на училището, за което ми каза Стоянъ Хаджи Кръстйовъ, че Сава паша планиралъ да замѣни синъ ми Нено съ неговъ сестринъ му синъ. За това нѣщо азъ се оплакахъ въ Пловдивъ съ писмо на Гюмюшъ Гердана. Слѣдъ нѣколко врѣме промѣни се Сава паша, та го замѣсти Негово Прѣвосходителство Али Суави паша и Нено се прие да спи вътрѣ, като давахъ прошение и на садразамина.

Въ това врѣме се събираше извѣстната конференция цариградска за нареждането правдинитѣ на българитѣ. Що е извършила конференцията, всѣкому е извѣстно. Турцитѣ нищо не признаватъ. Шехъ исляма се провиква гявура фурсанъ вѣрмемели (на българина фурсанъ да се не дава). Турцитѣ муарабе искатъ Софтитѣ носѣха нощѣ фенери, съсъ написано на джама „муарабе! муарабе!“ Носѣха ги вечеръ и нощѣ максусъ около посолствата за да видатъ посланицитѣ че мухарабе искатъ. И така разпждиха конференцията.

Въ врѣме на разтурянето на конференцията една сутрина излѣзе единъ вѣстникъ съ образъ на него, едно магаре натоварено съ конференцията, въ кошове натуряни членоветѣ. А руския посланникъ Игнатиевъ, като нѣмало за него мѣсто въ кошоветѣ, въ конска торба го скачили, одзади на самаря, а единъ турчинъ съ кривакъ искарва магарето съ конференцията изъ Цариградъ. Ала скоро слѣдъ това четохме въ вѣстницитѣ, че руския царь провъзгласилъ на Турция война, като казалъ, че източния въпросъ не можя да се рѣши съ конференция, ала азъ ще го рѣшя съ саблята.

Една сутринь се хвърлиха сто и единъ топъ

отъ топаханата, съ което се извѣстихме, че Султана провъзгласилъ конституция въ държавата си.

Въ това врѣме пристигнаха и момичетата отъ Панагюрище въ Цариградъ, за да вървятъ въ Русия. Тѣ бѣха, 28 души, които, водѣше Радъ Гешанъ, за всичко което говорихме по напрѣдъ съ Райна попъ Гергйова, тя това извършила. Ала между момичетата наша Вела нѣмаше, защото я нещѣли.

Отидохме съ синми Нено за да ги испратимъ право на руската черква на пангалта. Тамъ ги прѣоблѣкоха съ нови дрѣхи, четоха имъ молебенъ, и ги испратиха.

Длъжни сме да благодаримъ на Райна п. Гергйова за това, което тя извършила, та се подсѣти и славянския комитетъ, та поискаха още момичета отъ България.

Дойдохъ си въ Панагюрище. Мустафата бѣше Мюдюринъ. Като ме видѣ, Тодоръ Чорбаджи, ми рѣче, Сенъ кралица и, йолладжими Москова.

Рѣкохъ Ефендимъ, на хората устата човалъ не сж, та да се завържатъ. Азъ отидохъ въ Стамбулъ при любимия ни Султанъ, дювлетъ, та дадохъ сина си въ царското училище. Хакикатъ, когато отивахъ, въ сжщия день съ желѣзницата и тя отиваше на Стамбулъ, казаха че съ нѣкой американски консулъ я прѣпратили въ Русия. И на женитѣ бѣхъ се помолилъ да не разправятъ за мене и за пущането имъ. Ала отъ кришно на кришно и Мустафата узналъ

Въ врѣме на войната Турция взе мѣрки да отстрани съмнителнитѣ възстанници, да не би попрѣчатъ въ войната. Тѣ събрали отъ всички възстанали мѣста съмнителнитѣ хора, едни турили въ затворъ, а други заточиха. За такива се избраха отъ Панагюрище и затвориха въ Пловдивъ,

Иванъ Тутйовъ, Георги Нейчовъ, Кръстйо Гешанъ, Илия Хантовъ и Петко Колара.

Когато да ги ловятъ въ Панагюрище, Кръстйо бѣга изъ ржцѣтѣ имъ; тѣ го пакъ уловиха и положиха го да го биятъ. Азъ пригърнахъ мидюрина съ молба, да не дамъ да го биятъ, като мидюрина ми бѣше много приятель, а не знаехъ че съмъ наклѣветенъ прѣдъ него за падишахъ хианети. Тогава като бѣхъ Ааза и като бѣхъ купилъ отъ него една дума, че царя неще данъкъ отъ опропастени хора, за това не събирахъ данъкъ отъ нашата махала. Аазитѣ ме нападаха прѣдъ него, но азъ отговаряхъ, че сж хората опропастени, та нѣма що да имъ взема. Ала като му било казано, че и махалелиитѣ бѣха ма викали на Кукуряшкова дюкянъ два пжти да ме сждатъ, че не събирамъ данъкъ, азъ неможехъ друго да имъ кажа, освѣнъ да думатъ Аазата знае, него питайте, имъ думамъ). За всичко това било извѣстено на мидюрина, но азъ не знаехъ. Тѣ му казале, че тѣ даватъ а азъ неща.

Затова като го положиха Крьстя да го биятъ, азъ слободно прѣгърнахъ мидюрина, да не дамъ да го биятъ, като му се молихъ. Ала той се извърна съ тоягата, та ме удари на срѣдъ главата, та видѣхъ звѣзди по небето Пропусна се врѣме та го удариха десетина пжти още, до гдѣто се посвѣстихъ и пакъ го пригжрнахъ, климнахъ и на кмета, та го отнехме. Послѣ му рѣкохъ Ефендимъ азъ съмъ ти приятель. Азъ се не надахъ отъ теб това да дочакамъ. Той ми рѣче, съсъ стиснат жби, *гиди падишахъ хиянети. Сенъ сжнъ!* Чак послѣ се извѣстихъ какъвъ сж ме изобрази прѣдъ него. Като ги туриха въ затвора на др гия день ги закараха въ Пловдивъ. Азъ тръгна по тѣхъ самоволно и отидохъ при Михаилъ Б

Рифатъ паша отъ Цариградъ, отишалъ въ Пловдивъ мехмуринъ пълновластенъ по затворницитѣ, и живѣеше въ кѫщата на Михаилъ Бея. Като пристигнахъ при Бея разказахъ му за тия затворници, и той ми направи едно прошение, като повика отъ писаритѣ си единъ ерменецъ, и даде ми го, като ми каза, да го занесѫ въ канцеларията му на конака.

На това прошение резолюцията много закѫсне.

Слѣдъ нѣколко дена се повика Михаилъ Бей отъ Цариградъ, назначенъ на турската конституция прѣдсѣдатель. Неможяхъ да се вида съ него отъ калабалѫка испращаче: — пайтоне, конници, пешаци' конули, турци паши, молли, кокони — напълни се пѫтя отъ кѫщата му до желѣзницата. И азъ отидохъ на станцията, и като му се мѣркахъ много въ калабалѫка, той ме съгледа и климна ми съ рѫка Като отидохъ при него той ми каза: Азъ говорихъ на човѣка, той ще да пусне Панагюрцитѣ; иди при него.

Азъ видѣхъ тамъ и пашата, въ калабалѫка, че държеше дѣте въ рѫцѣтѣ си. Тя бѣ унучката На Бея. Тамъ нищо не говорихъ съ него, а като отидохъ въ канцеларията му, той ми каза кефилъ да намѣра. Но никой Пловдивчанинъ не пристана да стане кефилъ. Тогава казахъ на пашата, че не познаваме тука хората а не че се боятъ. И той слѣдъ дълго врѣме, каза да се испрататъ въ Пазарджикъ, та тамъ да си дадѫтъ кефилъ. Испратиха се и пуснаха се.

Азъ бѣхъ писалъ и на други общини, че панагюрци ще пуснатъ, та и тѣ да се отнесѫтъ до Михаилъ Бея, за да му се помолятъ да пусне и и тѣхнитѣ затворници. Но стана вече късно, като отиде той въ Цариградъ. Тѣзи затворници останаха въ затвора, които по-послѣ Сюлейманъ паша-

витѣ хора, искараха край Пловдивъ и исклаха
Тѣ бѣха около 400 души

По прѣди Влъко Нейчовъ изиска братъ
Георги отъ Цариградъ. Отидохъ да го испра
Заварихъ на желѣзнопжтната станция 18 ду
навързани съ синджири. Тѣ бѣха Пазарджик
и селяне, и Георги чякаше желѣзницата съ тѣ
Тѣхъ испращаха на затопение. Бѣха ги постави
на една поляна, и обиколилъ ги бѣ аскеръ на
лело. Като не пускаха своитѣ имъ да се вида
съ тѣхъ и да ги испрататъ, тѣ плачеха отъ вжн

Юзъ Башията ме познаваше за гюмюшъ г
дановъ човѣкъ. Като се распоредихъ и дадохъ
нѣщо отъ бѣлитѣ меджедии, той ми каза, че тр
бова той да се отстрани отъ тамъ. Слѣдъ то
заржча на онъ-башията, да ни пуснатъ въ ко
лото, а той се не видѣ вече. Пуснаха ни и н
влѣзохме, съ женитѣ и съ всичкитѣ имъ свои. П
стояхме тамъ дълго врѣме, азъ посегнахъ да и
дамъ харшлжкъ по нѣщо като за проводякъ. П
зарджиклиетѣ не приеха и рѣкоха ние си па
имаме, дай на селянитѣ. И азъ дадохъ на се
нитѣ по 5 — 6 гроша. Тия пари ми бѣше ги да
Петко Королеевъ (сегашенъ свещенникъ), като
бѣше казалъ, дай ги за кждѣто видишъ за добр
Единъ отъ пазарджиклиетѣ, Георги Консулов
горко плачеше, заедно съ сестра си, която стое
край него. Не плачи г-не консуловъ. му думах
вия отвождате на съхранение. Васъ има кой да
тжрси, вия сте всички изброени, и пр. Сестра
ме разплакова, ми думаше той. Имената на т
18 души бѣха: Величко Петковъ, Георги Кон
ловъ, Йорданъ Неновъ, Нено Атанасовъ, Миха
Пожаровъ, Атанасъ П. Генковъ Петръ Г. Пене
Никола Стоименовъ, Хаджи Ламбре Ивановъ, Ха
жи Рашко Хаджи Илиовъ, Димитръ Костовъ о

Стрѣлча, Иванъ Чаляма отъ *Ени-Кашки*, Славей Марковъ отъ *Саранджа*, Георги Лютовъ отъ *Вѣтренъ*, Стоянъ Сердара отъ *Цѣрово*, Никола Юруковъ отъ *Брацигово*, Ангелъ Мижорковъ и Георги Нейчовъ.

Като стигнали въ Цариградъ на Сиркеджи, край столицата ги държале догдѣто се стемнило, па ги дигналъ единъ младъ юзбашия, който викналъ на заптиитѣ, хайдеинъ чоджукларь, сѫра шинди дъръ ивурунъ бакалѫмъ. Тия сѫ причината на въстанието. Отъ тамъ ги заудрали съ дръжкитѣ на пушкитѣ въ гърбовегѣ имъ. Единъ Ени-Захарлия билъ вързанъ съ тѣхъ, отъ Едрене. Той умрѣлъ отъ биенето на срѣдъ пѫтя и заптиитѣ го качили на Георги Консоловъ на гърба му, а той като не можълъ да го носи дълго врѣме, тѣ го качили на кола до Бинбиръ-Дирекъ. Тамъ седѣли затворени 35 дена. Послѣ ги изпратили въ Адана-Санджаа, а Консуловъ въ Измиръ.

Когато наближаваха руситѣ, отъ страхътъ имъ, по едно врѣме останахме въ Панагюрище безъ мидюринъ. Той избѣга. Отнесохъ се до Бея, като му разправихъ, какъ още въ въстанието изпѫдиха всичкитѣ Панагюрци по служби въ Цариградъ, понеже станали причина за въстанието и Панагюрище се застраваше отъ турцитѣ да го не изворѫтъ и поразятъ крайно, та е опасно да сѣди Панагюрище безъ единъ най-свѣсенъ мидюринъ.

Бея, като отиде въ Цариградъ, изпрати единъ мидюринъ отъ Цариградъ Човѣкъ на Христаки Ефенди отъ бабалието арнаутинъ, който като доде въ Пловдивъ съсъ слугата си, прѣдложи ми да му стана кефилъ прѣдъ Паша̀та, а пъкъ Гюмюшъ Гердановъ синъ Атанасаки Бей, стана за мене кефилъ прѣдъ пашата и дадоха му буюрултия.

Като излезохме изъ конака заедно съ мидюрина, той ме покани да отидемъ на квартирата му въ Кацигранханъ. Като отивахме срѣщна ни Георги Джубелия панагюрецъ, когото поканихъ да доде съ насъ и разправихъ на Георги, че ще изпратимъ тогова за мидюринъ въ Панагюрище. Той като ме изслуша, скокна на колѣнете си и махна съ ржка, като съ сабя и извика: О, О гелемесъ (не може да доде Рисия). Пошушнахъ на Георги Джубелия: „Ако не бѣхъ му станалъ кефилъ, заклалъ би ме за тая дума, ала слушай, азъ ще му я повторя по добрѣ.“ Слѣдъ нѣколко врѣме между другото мидюрина ми поблагодари и ме попита: „Какво добро да ти направя.“ Рѣкохъ му, това добро ми стига, да изпждишъ ходжата и да промѣнишъ онбашията и да се държишъ съ населението и да го пазишъ. Тамъ имашъ юзбашия съ стотина аскери. Само гледай да извършишъ заповѣдитѣ на Бея- Той е прѣмивалъ цѣла Турция до гдѣто те е избралъ отъ Стамболъ, отъ Баба Алието, наша грижа е да пазите царската рая. . . . Та Русия ако дойде, тя пакъ ще си иде, както и други пжть е дохождала и пакъ си отишла, а ние си останахме бизъ, бизе.

Той скокна на коленѣтѣ си махна съ ржка и извика: О, О гелемесъ. На заранья го заведохъ при Атанасаки Бей, който му заповѣда. Когато пристигналъ въ Панагюрище, излѣзълъ ходжата на посрѣщанието му, той му не далъ да се повърне вече въ конака, испждилъ го на хана, испждилъ и онбашията. Стойко Деризамъ е билъ въ конака на сцената, и писа ми въ Пловдивъ че ги изпждилъ. Арнаутина мидюринъ не вѣрваше, че ще доде Русия. затова отиде въ Панагюрище и сѣдя тамъ до гдѣто ги видя. И добрѣ че се не видѣхме съ него, че той си отидѣ безъ пари.

Сюлиманъ Паша употрѣби всички срѣдства, за да покаже на Панагюрци Османското величие. Та заради това, всичката войска, която отиваше за Плѣвенъ и да не бѣше й пжтя прѣзъ Панагюрище, той по възможность повече отъ тамъ я прѣкарваше за да видятъ Панагюрци съ кого сж искали да се биятъ и борятъ. Той планираше на Панагюрище Захарското клане. Но прѣди това нареждаше първо да направи Панадюрище втори Плѣвенъ, та тамъ да запрѣ Руситѣ. По тѣзи причини той построи и телеграфъ за съобщение и съсрѣдоточи аскеръ отъ 30 до 40 хиляди души въ Панагюрище.

Най послѣ дойдѣ въ Панагюрище и самъ Сюлиманъ Паша Дадохме му конакъ у Ланджови. Но за негово нещастие Руситѣ бѣха наближили Панагюрище и той избѣга, като не можа и да обѣдва. Събрахме се аазитѣ и кметоветѣ, за да изпратимъ госта. За да стане изпращанието по блѣскаво, поканихме много калабалъкъ. Той тръгна съ файтона си полека Азъ припкахъ се поблизо до пайтона ту отъ тая страна, ту отъ другата съ приструвка за скърбна раздѣла. При Дринча *Сюлиманъ Паша ми рече: Заптъ етъ ехалии кенарда, вазъ едеджеимъ.* И азъ исприпкахъ файтона, като извикахъ на кметоветѣ чакайте-е-е-е, чакайте тамъ на края, Паша Ефенди, слово ще да каже. Запрѣхме се всички на края Пристигна файтона, заобиколихме го на колело и Пашата захвана словото си така:

Който обича царя и брата си да впрѣга колата си и да върви къмъ Едрене, да не остая тукъ между два огня. Вие не сте отъ славянско поколение, както ви лжжатъ Руситѣ. Вие сте отъ татарско поколение, както и ние Само това е разликата че вие сте Християни, ние мислюмане, а по кръвь

и вие и ние сме братя. Тия ви каратъ да хвърляте пушка на вашитѣ еднокръвни братя, за да се съединитѣ съ тѣхъ. Но вие съ тѣхъ не можете да живѣете, че не стѐ една кръвь съ тѣхъ и пр.

На тръгване му извикахме Падишахю Бинлерленъ яшасънъ (царя съ хиляди да живѣе). Тука нѣмаше кой да отговаря яланджръ, както ни отговаряше конницата при изпращанието и за Плѣвенъ. Нареждахме дѣцата и отъ двѣтѣ имъ страни на пѫтя и бѣхме ги научили да викатъ яша падишаа! А конницата отговаряха яланъ дъръ, яланъ дъръ, инанмаинъ.

Нашия еднокръвенъ братъ Сюлиманъ пристигналъ въ Пазарджикъ, поискалъ имъ количество пари и като ги замаяли до гдѣто да ги събератъ, та дано пристигнатъ руситѣ, той изгорилъ чаршията при маричкия мостъ и бѣгали.

Слѣдъ това изкарали затворницитѣ изъ Пловдивскитѣ затвори, около 400 души и ги изклале на кѫра край Пловдивъ. Ето що ми е разправялъ за това Атанасъ Варушовъ отъ с. Славовица.

Бѣхме навързани на 4 реда като четири плетища. Наредиха ни вечерь по месечина и прѣдъ всѣкой затворникъ изправиха по единъ солдатинъ съ сабя. Веднъжъ като изкомандуваха и изхлаха единия плетъ. На втората команда, втория и така до четвъртия, азъ бѣхъ вързанъ, казва той, Най накрая усѣтихъ се развързанъ. Рѣкохъ на моя аскерлия Ефендимъ азъ съмъ развързанъ. Той ми рѣче, сусъ бе пезевенгъ Наведе се ушъ да ме вързва и пошѫпна ми, азъ като махна ти падни по-напрѣдъ и азъ така направихъ. Слѣдъ малко врѣме се всичко омълча и азъ се измѫкнахъ изъ подъ мрътвитѣ и отидохъ си у дома Сюлиманъ паша казалъ, че Русия ще дойде, ама кого ще

намѣри, той не е знаялъ че всичкитѣ българи не можи да изколи.

Това е сторилъ Сюлиманъ и неговитѣ хора. А мидюрина, арнаутина, когото бѣше испратилъ Михаилъ Бей въ Панагюрище, все що му заповѣда, най добрѣ е изпълнявалъ всичкитѣ си длъжности. Той се е борилъ юнашки съ главатаретѣ на аскера. Вие сте началници имъ думалъ, на аскера да ги оправяте, а азъ съмъ началникъ на народа, на раята да ги паза по царскитѣ закони и пр. И така заедно съ Ахмедаа юзбашията, който бѣше съ стотина душъ войници, той запази Панагюрище отъ бежанцитѣ аскери и седѣха до гдѣто дойдоха Руситѣ и бѣгаха си.

Руситѣ влѣзоха въ Панагюрище на 30 декември 1877 год. Тука правиха празника Богоявление съ многочислената си войска и цѣло Панагюрище излезе. Извърши се обряда прѣдъ полицията на ширината. Рускитѣ свещеници съ нашитѣ и съ украшенията си сърмени и съ брилянти красеха тържеството. Въ врѣме на славословието гърмеха безчислени пушки и свиреха бандитѣ. Всички плакаха отъ радость, славяще царя освободителя и Руския народъ, които ни освободиха отъ 500 годишното ни робство

До гдѣто стоя Руската окопация въ България въ Панагюрище бѣше командиря на войската Костадинъ Александровъ Голперъ. Въ това врѣме заеха въстаницитѣ управлението на Панагюрище. Ние четворица: попъ Манчо, Нейчо Поибренеца, азъ Тодаръ Маневъ и Никола Станчовъ се назначихме изпитателна комисия за да се изпитатъ и накажатъ прѣдателитѣ. И за сждии ни назначи Голперъ. Ние имахме на разположение около 30 души джандаре, владѣехме къмъ истокъ до Голѣмото-Конаре и къмъ западъ до Их-

тиманъ и до гдѣто кракъ стигнеше. Сждбата ставаше по съвѣсть. Виновницитѣ се наказваха съ биене и затворъ. Изпълнителната власть бѣше Павелъ Хаджи Симоновъ. Руситѣ ни попитаха, дали Пловдивъ ще е подъ Панагюрище. Отъ тукъ добихъ силни отмъстители, ала тѣ нѣматъ право да се сърдятъ, защото на прѣстжпнитѣ имъ бащи отмѣнихме смъртното наказание, като скрихме протоколитѣ отъ командантина. Слѣдъ пристиганието въ Пловдивъ Руситѣ изпитаха и намѣриха М. Бея, гюмюшгердана и дадоха му приличния орденъ и отъ Руска страна.

Чакъ въ това врѣме ми позволи съвѣстьта та писахъ въ Москва на Райна Попъ Гергиева, да я питамъ, защо нѣма наша Вела въ момичетата. На ли е тя причината за щастието на всичкитѣ момичета пъкъ нея да нѣмаше. Тя ми отговаря слѣдующето, което писмо още вардя.

Москва 1878 год. Май 14.

Уважаеми Господ. Тодоръ Н. Маневъ,

Благодаря ви защото ми сте написале особно писамце за да зная що сте правиле послѣ мойто тръгване изъ Цариградъ въ Москва и пр. въ прочемъ мене е добрѣ, за което не зная какъ да благодаря Бога. Ако да бѣхъ отишла въ Швейцария, нѣмаше да излѣзе нищо, защото и тука ми запрѣтява доктора да уча, заради мойто боледувание.

Азъ всѣкога съмъ благодарна и ще ви благодаря за добринитѣ които сте показвале, както мене така и на цѣлото ми мило отечество и що въ васъ то находи достоенъ членъ, който работилъ сь всичката сила за неговото освобождение. Що ви сте се трудили и за мене, азъ го много

дрбрѣ зная, и до конца свой жизни ще ви съмъ призната и пр.

Азъ че се обѣщахъ да намѣста момичета въ училище, извършихъ го. А ваша Вела че не е помежду момичетата то не е моя вина. Най-добрѣ ще се увѣрите ако прочетете на майка ми писмата, най-първо за Вела е писано, всичко въ писмо не се пише. Това е сторилъ единъ почтенъ човѣкъ(?) на когото си ти помогналъ да си нареди бждащето си.

Ваша всѣгда признателна: *Райна*.

Благодарителни Писма до Михалаки Гюмюшгердана.

Долупотписания Иванъ Илия попински исказвамъ явната благодарность къмъ покоиния Михалаки Бея Гюмюшгердана, за което ни спаси живота отъ бѣсилото и отъ ножа турски, като ни избави отъ затвора заедно съ Сжпко Сжпковъ и съ Георги Станчовъ.

Ния бѣхме затворени въ Пазарчишкия конакъ като въстанници по въстанието. Прѣдадени бѣхме отъ извѣстния прѣдатель Караилио. Слѣдъ като бѣхме 54 дена въ затвора прѣмина Тодаръ Маневъ прѣзъ Пазарджикъ Вечерьта ни испраща Тодаръ Маневъ за ядене гевечъ съ месо, и нѣколко хлѣба по ханджията Илия Неновъ, когото заптиитѣ изгониха, и повърнаха, като викаха и пцуваха: Кой е тоя керагия що излази саипъ за комититѣ. Немали и за него затворъ?

Тия комити сж за бѣсене, а онъ и гевечъ имъ пратилъ да ядатъ Анасана, аврадана, всичко му опцуваха на Тодаръ. Дигнаха конака на главитѣ си. Така изгониха Илия Неновъ, и той си отиде полумъртавъ уплашенъ.

Слѣдъ малко врѣме ето Илия, че иде пакъ
яденето и Тодаръ Маневъ слѣдъ него. Като
запряха на двора Тодаръ извика, колакъ му гл
дръжи: юзъбаши нерде! Юзъ башията се под
отъ горе. Тодаръ говори съ високия си гла
Ефендимъ! Ясакъ му бу? (запратено лие то
Азъ съмъ Гюмюшгердановъ човѣкъ; хода по ц
скитѣ работи, заминахъ прѣзъ тука, и като
научихъ, че наши емшерие затворени, пратихъ и
емекъ по човѣка, а заптийтѣ го изгониле, като
казале че тия сж за бѣсене, та да не ядатъ,
де знаятъ заптиитѣ, че тия митюберъ човѣци
за бѣсене? Юзъ башията като го изслуша, изв
кимъ *вермесъ хапжзлара емекъ?* И като слезе д
съ гръбача всичкитѣ заптии разпеля. Въ тая гю
лтия Тодаръ пристжпи та ни подадоха яденет
каза ни че ще да работи и за нашето освобожден
Той ни записалъ при Бея въ Пловдивъ. Тука
турцитѣ казаха че питалъ Гюмюшгерданъ за на
и поискали бакшишъ, че дошло заповѣдь да
пуснемъ подъ гаранция. Сами турцитѣ насто
да се пуснемъ Като дадохме двама панагюр
поручителе и напждиха ни заедно съ прѣдат
ни Карайлио. Юзъ башията бръзаше да извѣ
въ Пловдивъ, що е станало съ назе. Всичкия з
воръ ни стана 61 день. Тоя Юзъ башия който
правеше углухци когато заптиитѣ изгониха Ил
той сжщия като чу, че Тодаръ билъ Гюмюш
дановъ човѣкъ, гони заптиитѣ и бръзаше да
вѣсти въ Пловдивъ, що е станало съ назе. Толк
голѣмъ бѣ турски страхъ, тогава отъ Гюмюш
дана и отъ името му.

(подписалъ) Иванъ Илия Попински

Вѣчная му паметь на Михаилъ Бея Гюмюшъ Герданъ Да живѣе потомството му защото той ни избави живота отъ турцитѣ когато бѣхме затворени въстанници въ Пловдивскитѣ затворе. Това стана съ ходатайството на Тодаръ Н. Маневъ. Истина не останахме тамъ да ни исколатъ турцитѣ както исклаха всичкитѣ останале други затворници Сюлюманъ пашовитѣ хора.

(подписалъ) Илия Ф. Хантовъ.

Благородному Г-ну Атанасаки М. Гюмюшгерданъ.

Поклонъ на баща ви на прахътъ му. 218 говеда бѣха ни ги заграбиле турцитѣ. Оплакахъ се на Тодаръ Н. Маневъ. Той ме доведе при Бея, баща ви у дома му, който ми избави говедата изъ ржцѣтѣ на турцитѣ. Както избави послѣ и на всичкитѣ Панагюрци стоката. Вѣчная му паметь. Богъ да Благослови потомството му.

Отъ Признателний (подпис.) Ат. П. Мачевъ

Поклонъ на Михаилъ Бея Паметника му гдѣто е направенъ на стамболския пжть подъ Пловдивъ.

Много пжти сме плакали отъ радостъ, като си спомнюваме какъ ни грабиха турцитѣ стоката по въстанието. Баща ни ни разправяше, че се оплаквалъ на Тодаръ Маневъ, и той го завелъ при Михаилъ Бея у дома му и той испратилъ джандаре и земале на турцитѣ изъ ржцѣтѣ конетѣ и дрехитѣ и паритѣ на овчеретѣ, и турцитѣ турилъ въ прангата, овцетѣ туриха на Бейовата Мера. Богъ да го тури на упокоението кадѣто туря такивато благодѣтели, и да живѣе потомството му.

(подписали) Синове на Никола Ланджовъ, Томе Николовъ, Дѣлчо Николовъ и Добрѣ Николовъ.

Господину Тодаръ Н. Маневу.

Дѣдо Тодоре, вия искахте отъ мене писменно да ви пиша, кждѣ бѣхме ния въ въстанието. Азъ ви отговарямъ. Ния бѣхме съ баща си овчере. Мѣшани при Чопаринова оджакъ. Баща ми казваше отъ като ме заведе при овцетѣ отъ тука. че като си ишле отъ кжшлитѣ, та подъ Пловдивъ нападнале ни турцитѣ, заедно съ мнозина овчере за да ни ограбатъ стоката.

Гюмюшъ Герданъ, изпратилъ аскеръ конница. Слѣдъ голѣмата кавга и биенета пристигна около 14 хиледи овце отдѣлиха въ месность надъ Дерменъ дере по планинитѣ. Нашия оджакъ се установи въ месность на селото Изворъ. Михаилъ Бей тамъ разпореди на всѣкой бюлюкъ по турчинъ кехая и на всѣкой овчярь по царски нишанъ на гждитѣ.

Баща ми го много благославяше до смъртьта си Михаилъ бея Гюмюшгердана, и азъ го поменувамъ.

Вѣчная му паметь и да живѣе потомството му. Молимъ ви дѣдо Тодоре поднесете отъ мене благодарственно поздравление на наслѣдницитѣ му когато се видите.

(подписалъ) Ганчо В. Гърчовъ.

Явна Благодарность.

Долуподписания Илия Лулинъ, изказвамъ явната си благодарность, на Михаилъ Бея Гюмюшъ Гердана. Ния бѣхме опрѣдѣлени съ овцетѣ, въ Доспадъ при Бѣла черкова Азъ бѣхъ около 20 години, като стоехъ съ овцетѣ, заминуваха турци помаци край мене, едно малко помаче рѣче на байо си. Байо ха да заколимъ и това кавурче. А байо му ме погледа, и каза му, неможемъ да го заколимъ че той е на подишаха овчярь. Не видишъ ли на гждитѣ му царския нишанъ. Колко щѣше да

му е захмета за клането тогава. Ала Гюмюшгерданъ направи панагюрцитѣ прѣдъ турцитѣ — царски човѣци, и избави ни живота и стоката. Вѣчная му паметь на Бея, и да живѣе сѣмейството му.

(подписалъ) Илия С. Лулинъ.

Що е писалъ Маринъ Влайковъ за Панагюрище и по въстанието.

Мнозина отъ благодарнитѣ скотовъдци сж описале тамъ моята заслуга, що имъ избавилъ гюмюшгерданъ овцетѣ и говедата отъ турцитѣ. Безъ да му е далъ нѣкой една пара, което той не приема, нито може нѣкой да му спомене или мене; за което и азъ не съмъ приемалъ, ни да ми се спомене (нито едно черпене кафе).

Като избави Гюмюшгерданъ панагюрскитѣ овце и говеда та ги не грабнаха турцитѣ, той ги натакми около Пловдивъ, въ Рупча и Доспатъ Планина, въ карловско и другадѣ, и на всѣкой овчарь и говедарь, по държавенъ знакъ на гърдитѣ. Турцитѣ това като гледаха, съставяха си мнѣние, че тая стока записва Бея Гюмюшгерданъ за царцината. Той още настояваше да се не бърза съ наказанието на доказани и прѣсждени въстанници, до гдѣто се не издири коренно, кой е и що е причината на това въстание. А отъ друга страна се очакваше амнистията отъ Султана. Ония членове въ джениетъ мезлиши, които бързаха съ наказанието той настоя та се промѣниха; промѣни се и пашата.

Като пристигна амнистията отъ Султана, тогава турцитѣ разбраха неговитѣ планове. Когато видѣха, че башъ комититѣ панагюрци, на които готвѣха турцитѣ наказанието имъ, не като другитѣ комити, по едно въже за бѣсенето имъ, ами тѣмъ по двѣ въжя на единъ комита, защото тия

биле първата причина. А сега видѣха, че ни единъ не загина, и бея всичката имъ стока заварди, и прѣдаде имъ я, безъ да похарчи нѣкой една пара. Така се заварди и Панагюрище, отъ турскитѣ планове, които планираха да го стопятъ.

Тогава турцитѣ пловдивски го нарѣкоха, *бизимъ бей, башъ комита имишъ*, и достигна тѣхната клѣвета въ Цариградъ до садразамина. Ала като го повикаха въ Цариградъ, назначенъ прѣдсѣдатель на комисията за турската конституция, той биде посрѣщнатъ отъ голѣмитѣ паши на Баба-Алието, и садразамина държа рѣчь, че Михаилъ бей е вѣренъ на царството още отъ Султанъ Махмуда, и отъ Султанъ Меджида и Азиза тоже и отъ Султанъ Хамида. Той съ негова високъ умъ е запазилъ царската рая, на които царя имъ е простилъ. И на раята стоката, отъ злодѣйци, запазилъ да я не поразятъ, отъ която стока се ползува царцината, като зима бегликъ и прочее, та клѣветата на пловдивскитѣ турци, не се удобрила. А удобрили неговата постжпка, че била добра и за царцината и за раята имъ.

Кирко Иванъ Делибашовъ панагюрецъ, бѣше единъ отъ неговата свита още отъ врѣме кърмската война Той расказваше за влиянието на бея въ Цариградъ, когато го повика Султанъ Меджитъ и даде му чинъ и власть. И тогава, както и сега го викаха вечерь на госте всичкитѣ паши наредъ и всички увеселения и пѣсни и свирни, и игри се окончавали съ българското хоро. Още въ кръмската война тамъ му извадили една пѣсень, казва Кирко. „Тунаданъ Черпанъ безине дамяно, хайде мари гюмюшъ гердано: кимъ севмесъ болгаръ кжжнж, дамяно, хайде мари гюмюшъ гердано и пр.

Съ голѣмото негово влияние прѣдъ османското царство си послужихме, и ни единъ въстанникъ

се не загуби съ присѫда, и Панагюрище се не затри и стоката *ни запази дори за чудо.*

Вѣчная му память на Бея Гюмюшгердана и коприщене ми казваха какъ и тѣмъ избавилъ стоката. Когато облякалъ даромъ царския алай на селямлѫка за байряма. завидялъ му Грующлу отъ Казанлъкъ. Той подарилъ арабски коне на Султана.

Въ Цариградъ пашитѣ въ купомъ си ходатъ ката вечерь наредъ на госте. Тѣ си иматъ момичета пѣвачки и свирджийки, у нѣкои по-малко, и нѣкои повече, за увеселение.

Царска дъщеря кога се жени даватъ и 100 момичета и по много хиляди гроша мѣсечна заплата. А на зетя особна заплата за служба. Султанъ Азисъ посвали тия голѣми разноски, тѣ го заклаха.

Стоилъ Финджекъ панагюрския топчия въ въстанието е сѣдялъ въ Цариградъ при Мехмедъ Али паша кѫбразлията, Султанъ Меджидовъ зетъ. Той е ималъ 120 момичета за увеселение свирджийки и пѣвачки. Три по 40 съ различна прѣмяна По 40 излизатъ та се редятъ та свиратъ и пѣятъ. Най послѣ излазятъ и 120-тѣ, та изиграятъ българското хоро по широката дивана като поле и пѣятъ тунаданъ черпанъ безине дамяно хайде мари гюмюшъ гердано. Кимъ севмесъ болгаръ зѫзѫнѫ *дамяно хайде мари гюмюшъ гердано и прочее.*

[redacted] казваше Кирко че тия паши много каци масло подаракъ имъ пращалъ. Na

Запитвалъ съмъ отъ дѣ се е взела тая доброта у тоя човѣкъ, кое е потомството му. Едни казватъ, че прадѣдитѣ му сѫ били албанци, па други че сѫ българи, и баба му си носила гердани сребърни изъ Пловдивъ прѣселници, та е станало названието имъ, гюмюшъ гердань отъ сребърния гердань.

Слушалъ съмъ въ Цариградъ да се казва че до Султанъ Махмудъ, Меджидовъ баща, царетѣ не сж знаяле да пишатъ и да четатъ. Тѣ си сж имали молли които имъ сж писали. А за подписъ бацали си цѣлата ржка, послѣ го измѣнили на единъ пръстъ, послѣ михуръ името му (печатъ).

Тѣ не сж се учили да се не мжчатъ, да имъ се не разваля кефа и рахата.

Тѣ хранеха дембели, и се ржкополагаше за дембелъ башия оня, който е станалъ най-мързеливъ. Единъ дембелинъ се приготвилъ за да го ржкоположатъ, като се видѣлъ много мързеливъ, та рѣкалъ на съсѣда си: Азъ мога да отида отъ тука до пжтната вратня, за една недѣля. А онъ му рѣкалъ, уха-а-а поща ли е това. А той рѣкалъ ами ти за колко врѣме отивашъ, а онъ му рѣкалъ азъ мога да отида за три мѣсеца. Ами какъ ще отидешъ, а онъ рѣкалъ едно объртане единъ конакъ, и три дни отуракъ. А третия рѣкалъ, какъ се кжищисвате да ходите бей-й-й. Той се не наималъ и да тръгне. и тѣ ржкоположили него.

Тѣ като си сж вардили рахата да се не мжчатъ да се учатъ, така сж вардили и нашия рахатъ.

На България се е позволило да си направимъ училища отъ Султанъ Меджита. Пѣяхме му пѣсеньта и въ черквата.

Живъ билъ наши царь, наши господарь, че ни даде училища да направимъ и прочее.

За толкова малко врѣме България е много нѣпрѣднала да не паднемъ въ уроци.

Само трѣбва да държимъ американската девиза. Ния сме диви намѣрени, Трѣбва да напрѣдваме да се съобразимъ съ свѣта Тѣ надминали всичкия свѣтъ. Пакъ казватъ, ния сме диви намѣрени Срамъ ни е отъ свѣта дерзайте да напрѣдноваме да се съобразимъ съ свѣта.

Нека и ния българитѣ, тая девиза да държимъ, да не думаме стига.

Голѣмо старание правиха Панагюрци, да се изнамѣри домашенъ поминикъ по земледѣлието и неможя. Лозя садиха и гюлове. Слѣдъ врѣме изкубаха ги и се забравиха. Слѣдъ около 50 години пакъ ги садиха и слѣдъ врѣме пакъ ги изкопаха. Това да се запише да се не забравя, да се не блъскатъ вече. Земята ни е слаба за тия растения. Нека сега се опита за овощията. Земята ни е само за пазбище по стръмнитѣ мѣста, а ние я направихме за ниви. А дъждоветѣ я измиваха и остана само пѣсъка и камънитѣ, та не е вече за нива, нито за пазбища. Постепено стая на пустиня. Изгубенитѣ ни поминаци ни принудиха та си поразихме и земята.

Панагюреца и по-състоятелния и не състоятелния гордостьта имъ е еднаква. Трудътъ имъ е безъ мѣра. Гордия панагюрецъ не приема дреха закърпена, защото женитѣ имъ се. . . . Колко да е бѣденъ той е облѣченъ и чистъ. Кога отидете въ градоветѣ ще да познаете панагюрския конь. Тия сѫ стегнати. Самаря му седлото му, каишитѣ му не разкѫсани и дрипи, като на богаташитѣ Лазарски селени и др.

На панагюреца кѫщата му е чиста, излепена. Жена му е трудолюбива, пестовна. Тя работи на рѫцѣтѣ си и прави завивки. Тя облачи домашнитѣ си съ двойни дрѣхи. Тя прави ткане за дрехи и за далечни страни. Ней храната ѝ отъ далече иде. Тя е като корабитѣ на търговцитѣ. Тѣ кога се скаратъ една съ друга се укоряватъ, мари ти ленуше каква ми си работна та ще да испратишъ мѫжа си на хаджилъкъ.

Когато си отидатъ въ праздникъ на визита или на гостѣ женитѣ до гдѣто се испитатъ що сѫ ра-

ботили прѣзъ недѣлята, а мжжетѣ разискватъ политиката. Между това поговорятъ и за работата.

На връщане въ пжтя си прѣговарятъ що видѣли тамъ уредъ и чистота по двора и по кжщата и че оние по много биле уработиле отъ тѣхъ и пр Женитѣ често не могатъ да се видятъ отъ изметъ и отъ работа. Та въ праздникъ като отидатъ въ черква, тамъ едвамъ си искажатъ коя що е уработила.

Много жени бѣдни вдовици по съ 3—4 дѣца се изхранвале и задомвале на вретеното. А сега това не може отъ като се построиха голѣмитѣ фабрики въ княжеството. При все това женитѣ пакъ не прѣстанаха да не работятъ, било днеска за галаганъ пакъ работятъ помежду и друго. Отива на нивата върви и прѣде.

Когато сж на събране да си приказватъ всичкитѣ по нѣщо работятъ и приказватъ си. Найлюбезенъ е оня мжжъ на панагюрката, когато внесе вълна въ кжщи. Тя ще вече да я направи на злато.

До гдѣто бѣше отворено зимовището за панагюрскитѣ домазлъци много се печелеше съ скотовъдството.

Момитѣ пѣеха на хорото — Овчарь либе мое и още пѣеха, Овчарь мина прѣзъ гора, китка му люлекъ на глава. Кога съгледа царица отъ царевитѣ сараи, па си царю вика: Нещж тебе царюле, ами искамъ овчаря.

А сега пѣятъ: Овчарь либе ли е? На трудолюбивата панагюрка бѣше желанието за овчара, че той ще остави дома вълната, а тя ще я направи на злато. А царя ще я остави безъ работа. Тя го неще.

Въспитанието и трудолюбието панагюрско е достойно за подражание и отъ други

До Редакцията на в. „Зорница“
въ Пловдив
подарѣкъ отъ автора

Цѣна 50 ст.

DR 98 .P28 M3
Panagiurishte, negovo zesivani
Stanford University Libraries
3 6105 041 481 990

DR
98
P28M

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.